Część II: Nowe priorytety programu INTERREG III A

10. PRIORYTET: ESTONIA-ŁOTWA-ROSJA (PÓŁNOC)

10.1. Ogólny zarys wraz z opisem wspólnego programowania

Prace nad nowym priorytetem współpracy przygranicznej między Estonią, Łotwą i Rosją rozpoczęły się formalnie w połowie marca 2003 r. po przedstawieniu przez Komisję Europejską propozycji[1] włączenia dwóch nowych priorytetów współpracy typu III A do zakresu Programu Sąsiedztwa BSR INTERREG III B. Chociaż priorytety te ustalano na podstawie tych samych ogólnych ram, niniejszy opis dotyczy tylko priorytetu związanego ze współpracą przygraniczną między Estonią, Łotwą i Rosją (zwanego dalej Priorytetem III A Północ).

Zakres Priorytetu III A Północ opisano poniżej. Na początku przedstawiony został krótki opis procesu programowania priorytetu, a następnie określone zostały obszary współpracy kwalifikujące się do objęcia programem w Estonii, na Łotwie i w Rosji (zob. mapa). Zamieszczono również opisy poszczególnych obszarów współpracy w ramach priorytetu, łącznie z informacjami o geografii i zaludnieniu obszaru, jego historii, gospodarce, rynku pracy, infrastrukturze, szkolnictwie, działalności badawczo-rozwojowej, ekologii i środowisku naturalnym. Po każdym opisie następuje analiza SWOT obszarów po obu stronach granic tworzących obszar współpracy (wewnętrzna granica UE między Estonią i Łotwą oraz zewnętrzna granica UE między Estonią i Rosją oraz Łotwą i Rosją). W dalszej kolejności opisane zostały dotychczasowe doświadczenia w zakresie współpracy przygranicznej w obszarze współpracy priorytetu oraz strategia priorytetu i informacje dotyczące zgodności z unijną polityką i programami. Całość zamyka skrócony opis działań, na których podstawie opracowane zostały wskaźniki i kryteria wyboru projektu przedstawione pod koniec merytorycznego opisu priorytetu.

Na początku procesu programowania Priorytetu III A Północ, wczesną wiosną 2003 r., strony estońska i łotewska powołały Grupę Roboczą (GR), wyznaczając datę jej pierwszego spotkania, oraz określiły harmonogram procesu przygotowawczego. Chociaż po stronie estońskiej procesem programowania kierowało Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, wśród członków GR znalazł się również jeden przedstawiciel Ministerstwa Finansów i jeden przedstawiciel władz regionalnych. Po stronie łotewskiej procesowi przewodniczyło Ministerstwo Rozwoju Regionalnego i Samorządów, a w skład Grupy wchodzili również przedstawiciele regionów NUTS III. Mimo iż procesem programowania kierowały odpowiednie ministerstwa, regiony kwalifikujące się do Priorytetu III A Północ w obu krajach były angażowane w ten proces w drodze konsultacji na temat dziedzin współpracy w ramach priorytetu oraz zapraszania do uczestnictwa w spotkaniach GR. W obradach Grupy uczestniczył również Wspólny Sekretariat programu BSR INTERREG III B, a Komisja Europejska występowała okresowo w charakterze obserwatora. Od kwietnia 2003 r. regularnie wymieniane są informacje z rosyjskimi władzami w celu zawarcia porozumień partnerskich, które pozwolą sprostać wyzwaniu ustanowienia należytej sieci współpracy ponad przyszłą granicą zewnętrzną UE. Do procesu programowania priorytetu włączyły się również specjalnie wyznaczone w tym celu osoby z obszarów kwalifikowalnych w Rosji.

[1] W: *A practical guide for preparing new, and amending existing, INTERREG III Community Initiative Programmes as a result of Enlargement.*

W lipcu 2003 r. Komisja przyjęła komunikat „Paving the Way for a New Neighbourhood Instrument" [Torując drogę dla Nowego Instrumentu Sąsiedztwa]. W komunikacie poruszono kwestię współpracy wzdłuż zewnętrznych granic Unii i omówiono największe trudności w dotychczasowym wprowadzaniu tej współpracy w życie. Zaproponowano także praktyczne usprawnienia, których wprowadzenie ułatwiłoby koordynację istniejących instrumentów finansowania do 2006 roku. W przypadku Priorytetu III A Północ wdrożenie koncepcji Programu Sąsiedztwa daje dobrą możliwość uniknięcia problemów we współpracy, które już wystąpiły w przeszłości na zewnętrznej granicy UE i których doświadczyła również Estonia będąca wówczas krajem kandydującym, a także możliwość łatwiejszego i szybszego wdrażania wspólnych projektów z Rosją, która nie należy do UE. Aktywne zaangażowanie partnerów rosyjskich jako pełnoprawnych członków Priorytetu III A Północ pozwala na zastosowanie bardziej metodycznego podejścia i rozwiązywanie w duchu prawdziwej współpracy szeregu wspólnych problemów w regionach przygranicznych tych trzech krajów, przyczyniając się w ten sposób do zapewnienia zrównoważonego rozwoju całego obszaru wzdłuż zewnętrznej granicy UE.

Proces przygotowywania Priorytetu III A Północ obejmował następujące etapy:

25 kwietnia 2003 – pierwsze spotkanie Wspólnej Grupy Roboczej w Rydze w celu opracowania dwóch nowych priorytetów typu III A w ramach Programu Sąsiedztwa BSR INTERREG III B. Postanowiono, że Estonia będzie kierowała zarządzaniem procesem programowania Priorytetu III A Północ.

22 maja 2003 – drugie spotkanie Wspólnej Grupy Roboczej opracowującej dwa nowe priorytety typu III A w Tallinie w celu omówienia zakresu priorytetów.

23 maja 2003 – obrady w Tallinie Wspólnej Grupy Roboczej ds. programowania w ramach programu BSR INTERREG III B. Kraje przystępujące poinformowały o swoich wstępnych stanowiskach w sprawie indykatywnego podziału środków finansowych i potencjalnego współfinansowania ze strony swojego kraju, a także w sprawie uzgodnień instytucjonalnych i procedur zarządzania oraz charakteru wspólnych działań w ramach priorytetu.

30 czerwca 2003 – spotkanie Grupy Roboczej Priorytetu III A Północ w Wilnie. Państwa przedstawiły swoje wyraźne stanowiska wobec zakresu priorytetu. Podjęto decyzję o przygotowaniu do końca lipca pierwszego projektu priorytetu.

1 lipca 2003 – przyjęcie przez Komisję komunikatu w sprawie stosunków sąsiedzkich. Grupa Robocza uznaje komunikat jako wytyczne do dalszego opracowywania zakresu Priorytetu III A Północ.

18 sierpnia 2003 – przedstawienie pierwszego projektu opisującego Priorytet III A Północ do zaopiniowania przez regiony w Estonii, na Łotwie i w Rosji.

4 września 2003 – spotkanie Wspólnej Grupy Roboczej opracowującej dwa nowe priorytety typu III A w Rydze w celu omówienia statusu procesu programowania priorytetów.

5 września 2003 – obrady w Rydze Wspólnej Grupy Roboczej ds. programowania w ramach programu BSR INTERREG III B. Podjęto decyzję o przygotowaniu projektu Programu Inicjatywy Wspólnotowej (CIP) do 19 września, kiedy to ma on zostać przedstawiony członkom Wspólnej Grupy Roboczej ds. programowania do zaopiniowania w terminie do 30 września.

wrzesień 2003 – przedstawienie uwag na temat proponowanego tekstu Priorytetu III A Północ przez regiony estońskie, łotewskie i rosyjskie.

10.2. Obszary kwalifikowalne

Obszary współpracy w ramach Priorytetu III A Północ obejmują następujące tereny:

- estońskie regiony NUTS III (obejmujące 11 okręgów):
  Kirde-Eesti
  Lõuna-Eesti
  Lääne-Eesti

- łotewskie regiony NUTS III (obejmujące 33 regionalne jednostki samorządowe – 26 okręgów i 7 miast):
  Kurlandia
  Latgalia
  Ryga
  Liwonia (Inflanty)
  Semigalia

- regiony z Federacji Rosyjskiej:
  obwód leningradzki
  obwód pskowski
  miasto wydzielone Sankt Petersburg

Mapa 3. Obszar kwalifikujący się do priorytetu Estonia-Łotwa-Rosja.

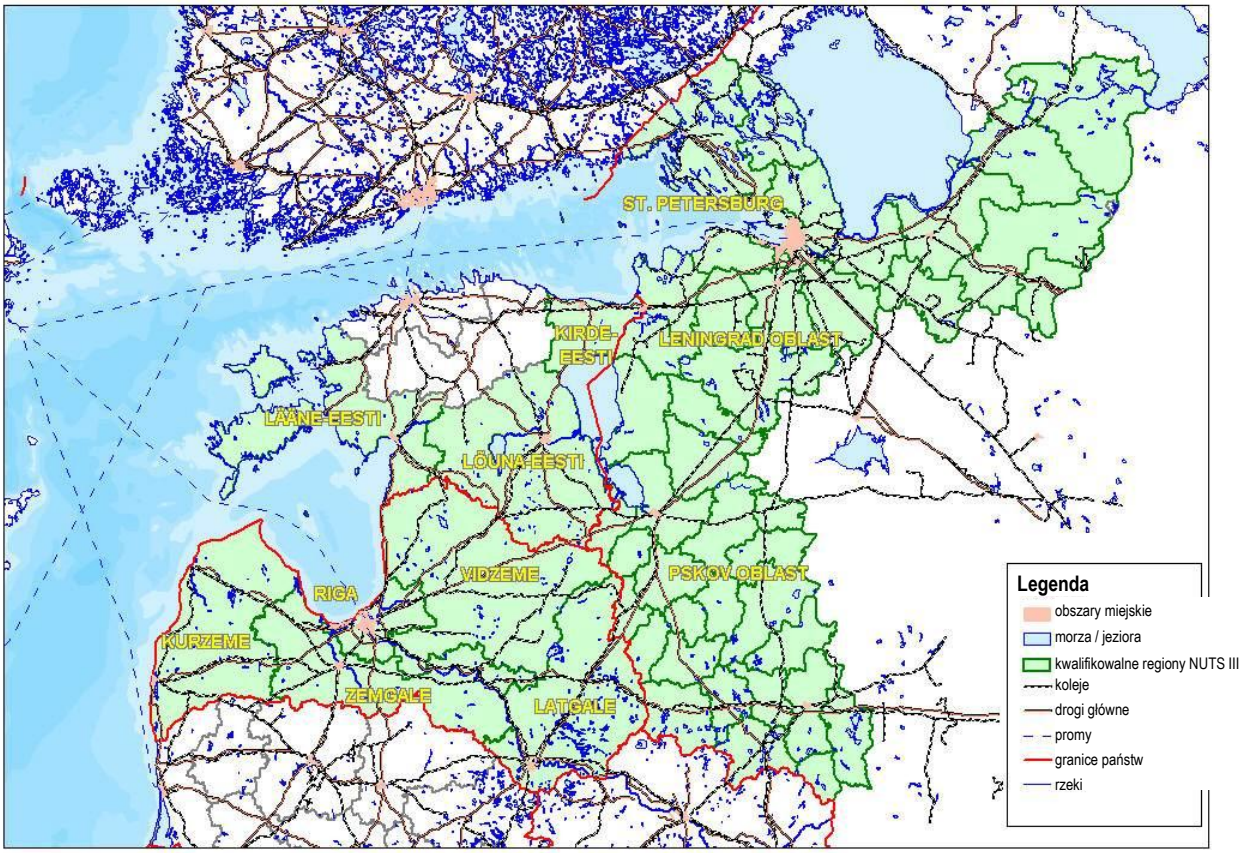

10.3. Opis i analiza regionu pogranicza[2]

Obszar i ludność

Obszarem współpracy w ramach Priorytetu III A Północ jest środkowy pas wschodniej części obszaru objętego Programem Sąsiedztwa BSR INTERREG III B na wschodnim wybrzeżu Bałtyku. Od strony zachodniej i północnej obszar ten otoczony jest przez Morze Bałtyckie, natomiast od strony zewnętrznej granicy UE obszar ten podzielony jest na dwie części – estońską i rosyjską – przez środek jeziora Pejpus, które jest czwartym pod względem wielkości w Europie. Obszar współpracy obejmuje teren o łącznej powierzchni 235.59,7 km^2, z czego 30.032 km^2 znajduje się w Estonii, 64.588,7 km^2 w obrębie Łotwy, a 140.439 km^2 w Rosji. W ujęciu procentowym 59,7 % obszaru współpracy znajduje się wewnątrz UE, a 40,3 % poza obszarem Unii. Teren objęty Priorytetem III A Północ jest zasadniczo równinny i w dużej części zalesiony. W Estonii i na Łotwie występuje wiele terenów podmokłych, a na południu Estonii, na północy Łotwy i w obwodzie pskowskim liczne jeziora. Klimat w tym regionie jest raczej wilgotny i wietrzny, gdyż duża część obszaru współpracy położona jest nad wodą.

Obszar współpracy Priorytetu III A Północ zamieszkuje 10.023.828 osób (2003 r.), przy czym rozmieszczenie ludności jest bardzo nierównomierne. Prawie połowa populacji (45,6 % - 4.567.000) skupiona jest w jednym mieście – Sankt Petersburgu (2003 r.). Na drugim miejscu znajduje się Ryga z 747.157 mieszkańcami. W tych dwóch największych miastach żyje 53,0 % ludności z obszaru współpracy. Trzecim co do wielkości miastem, liczącym 196.700 mieszkańców, jest Psków. Choć liczba mieszkańców w kilku innych większych miastach oscyluje wokół 100.000, ludność większości miast w obszarze współpracy jest mniej liczna i to kilkakrotnie. Ogółem 30,2 % ludności w obszarze współpracy mieszka w UE, a 69,8 % poza Unią. Gęstość zaludnienia zmienia się wraz z przemieszczaniem się w obszarze współpracy. Średnia gęstość zaludnienia w obszarach kwalifikowalnych w Estonii wynosi 23 osoby na km^2 (2003 r.), na Łotwie – 36,1 osób na km^2 (2003 r.), a w Rosji 50 osób na km^2. W przeciwieństwie do Sankt Petersburga, gdzie na km^2 przypada 3.174 mieszkańców, obszary o najniższej gęstości zaludnienia w obwodach leningradzkim i pskowskim liczą mniej niż 5 osób na km^2. Średnia gęstość zaludnienia w obwodzie pskowskim wynosi jednak 14, a w Leningradzkim – 22,2 osób na km^2. Liczby te są porównywalne, na przykład, z populacją Lääne-Eesti – 15 osób na km^2 (2003 r.) i Liwonii (Inflant) – 17,9 osób na km^2 (2003 r.). Gęstość zaludnienia w obszarze współpracy zależy w dużej mierze od tego, czy dany region ma charakter wiejski, czy miejski, choć nie jest to regułą, gdyż w wielu obszarach miejskich w Estonii i na Łotwie liczba ludności również jest bardzo niska. Tworzenie się skupisk ludności, zwłaszcza osób młodych, w obszarach miejskich i głównych ośrodkach regionów

---

[2] Jeśli nie wskazano inaczej w kolejnych ustępach lub w opisie danych statystycznych, wszystkie dane dotyczące obszaru współpracy w ramach Priorytetu Północnego III A pochodzą z następujących źródeł:
Estonia: Urząd Statystyczny Estonii, baza danych statystycznych, dostępna w wersji angielskiej na stronie: http://gatekeeper.stat.ee:8000/px-web.2001/dialog/statfileri.asp
Łotwa: Główne Biuro Statystyczne Łotwy, *Latvia's regions in figures* [Regiony Łotwy w liczbach], zbiór danych, Ryga 2003.
Rosja:
Obwód leningradzki: Petersburski Komitet Statystyki Narodowej (Peterburgkomstat), informacje w wersji elektronicznej i drukowanej.
Obwód pskowski: *Pskov area in figures* [Obszar Pskowa w liczbach], mały zbiór danych statystycznych, Psków 2003.
Sankt Petersburg: Administracja Sankt Petersburga, *Investor's Handbook St.-Sankt Petersburg* [Podręcznik inwestora: Sankt Petersburg], publikacja urzędowa, Sankt Petersburg 2003.
Jeśli nie wskazano inaczej, wszystkie dane statystyczne dotyczą roku 2002.

(często w stolicach państw) oraz stopniowe wyludnianie niektórych obszarów wiejskich jest typowe dla większej części obszaru współpracy.

Tendencje demograficzne w regionie są niekorzystne, gdyż charakteryzują się niskim wskaźnikiem urodzeń i starzejącą się populacją w przeważającej części obszaru współpracy. Zasadniczo przyrost naturalny w obszarach kwalifikowalnych jest ujemny, głównie z powodu restrukturyzacji gospodarki i zmian społecznych trwających od początku lat 90-tych. Wysoka śmiertelność noworodków nadal jest poważnym problemem w Estonii, na Łotwie i w Rosji, bowiem wskaźnik śmiertelności wynosi około 17-18 zgonów na 1000 żywych urodzeń. Dla porównania, w starych państwach członkowskich położonych w obszarze Programu Sąsiedztwa BSR INTERREG III B odnotowuje się mniej niż 5 zgonów na 1000 żywych urodzeń. Średnia długość życia w obszarze współpracy jest raczej niska – około 55-60 lat dla mężczyzn i 70-72 lata dla kobiet w Rosji oraz około 63-64 lata dla mężczyzn i 75-76 lat dla kobiet w Estonii i na Łotwie. Ogółem w całym obszarze współpracy mężczyźni żyją co najmniej 10 lat krócej od kobiet, a udział osób starszych w populacji wynosi około 20% we wszystkich trzech krajach.

Wspólna historia

Obszary w Estonii, na Łotwie i w Rosji, kwalifikujące się do Priorytetu III A Północ, łączy również wspólna historia oraz wielowiekowa tradycja utrzymywania wzajemnych relacji na płaszczyźnie gospodarczej i kulturalnej. Od połowy XIV wieku do połowy XVI wieku środkowe i południowe tereny Estonii oraz północna część Łotwy stanowiły „Starą Liwonię" Tworzące ją prowincje estońskie i łotewskie zachowały swój specjalny status na mocy tzw. prawa inflanckiego w pierwszym carskim imperium rosyjskim, które wykształciło się w XVIII wieku. Władzę nad wszystkimi warstwami społecznymi i prawo do orzekania wyroków w sądach posiadała lokalna szlachta, wspierana przez własne organa rządzące i urzędników.

Jeśli chodzi o historię bardziej współczesną, Rewolucja Październikowa położyła kres imperium carskiemu i w 1918 roku Estonia i Łotwa po raz pierwszy w historii stały się niezawisłymi państwami. W tym czasie w Rosji ustanowiono Związek Radziecki. Dwadzieścia lat później Estonia i Łotwa zostały włączone do Związku. Po trwającym pół wieku reżimie sowieckim Estonia i Łotwa odzyskały niepodległość, oddzielając się w 1991 roku od Związku Radzieckiego. Wspólna historia w ramach Związku Radzieckiego wyrównała poziom rozwoju między tymi krajami, wyposażając je w niemalże jednakowe podstawy rozwoju i podobne oczekiwania związane z przyszłością. Jednak od tego czasu współpraca między sąsiadującymi ze sobą państwami rozwija się w dość wolnym tempie. Główną przeszkodą są wrażliwe pod względem politycznym stosunki między Rosją a państwami, które ponownie odzyskały niepodległość, co uwidoczniło się zwłaszcza w pierwszej połowie lat 90-tych, a także brak wspólnych instrumentów finansowania projektów realizowanych w ramach współpracy. Grunt pod współpracę regionalną na pograniczu estońsko-rosyjskim i łotewsko-rosyjskim jest w istocie dość korzystny, gdyż Estończycy i Łotysze dobrze władają językiem rosyjskim przez wzgląd na wspólną historię. Jednak współpraca jest o wiele częściej podejmowana na granicy estońsko-łotewskiej mimo dużych różnic językowych, gdyż stosunki polityczne między tymi krajami są znacznie lepsze. Obecnie warunki społeczno-gospodarcze w obszarach kwalifikowalnych Priorytetu III A Północ zasadniczo nie różnią się między krajami, tworząc dość spójny obszar współpracy, w którym panują ścisłe związki.

Gospodarka
Obszar współpracy Priorytetu III A Północ składa się w przeważającej części z obszarów wiejskich z ośrodkami przemysłowymi w Sankt Petersburgu i Rydze oraz z okręgiem przemysłowym Kirde-Eesti. Jednak udział pierwszego sektora (rolnictwa) w PKB w rejonach wiejskich tworzących obszar współpracy nie jest wysoki i wynosi nieco poniżej 10% na Łotwie (z wyłączeniem regionu ryskiego) (2000 r.), 12,3 % w obwodzie leningradzkim i 18,5 % w obwodzie pskowskim. Najważniejszymi dziedzinami w rolnictwie są hodowla bydła i uprawa roślin. Większość rolników prowadzi drobne gospodarstwa rolne, często zaspokajając tylko potrzeby własnej rodziny, a czasami trudni się również sprzedażą detaliczną swoich płodów na rynku. Nadal niewielu jest dużych producentów rolnych zajmujących się sprzedażą hurtową.

Udział drugiego sektora (przemysłu) w PKB utrzymuje się w przeważającej części obszaru współpracy w granicach 20-40 % (lata 2000-2002) lub na względnie wyższym poziomie w okręgach przemysłowych: 49,7 % w Kirde-Eesti (2000 r.). Ogółem, udział przemysłu zmniejszył się od upadku Związku Radzieckiego, kiedy to nacisk położony był na znacjonalizowaną wielkoprzemysłową produkcję przemysłu ciężkiego. Od początku lat 90-tych coraz większe znaczenie w gospodarce zyskuje własność prywatna – obecnie pod względem liczby osób zatrudnionych większość przedsiębiorstw to przedsiębiorstwa małe i średnie. W obszarach kwalifikowalnych w Estonii 87,6% firm zwanych jest mikro firmami, gdyż zatrudniają do 9 pracowników; razem z małymi (11-49 pracowników) i średnimi (50-199 pracowników) przedsiębiorstwami daje to łącznie 99,8%. Na Łotwie liczba ta wynosi 99,9%. Pomimo występowania takiej tendencji, rozwój MŚP jak i ogólna konkurencyjność utrzymują się na niskim poziomie w całym obszarze współpracy i wymagają bardziej skutecznego wsparcia w przyszłości. Do najważniejszych gałęzi przemysłu regionów wiejskich w obszarze współpracy należą przemysł drzewny oraz spożywczy (zwłaszcza mleczarski i mięsny). Ponadto w obszarach kwalifikowalnych Łotwy i w obwodzie pskowskim występują ważne przedsiębiorstwa przemysłowe zajmujące się budową maszyn i obróbką metalu, w Kirde-Eesti i obwodzie pskowskim – przemysł elektroenergetyczny, a w obwodzie leningradzkim – przemysł celulozowo-papierniczy i paliwowy.

Trzeci sektor ma największy udział w PKB, zwykle w przedziale 50-60% (lata 2000-2002), na największej części obszaru współpracy, a w niektórych obszarach kwalifikowalnych Łotwy łącznie przekracza 70% (2000 r.). Najważniejszymi działami sektora usługowego są turystyka i handel, ale również telekomunikacja i transport. Chociaż sektor usługowy szybko rozwija się od czasu przemian społecznych i w odpowiedzi na szeroko zakrojone reformy prywatyzacyjne prowadzone na początku lat 90-tych, jego wzorce rozwoju nie były korzystne w ujęciu geograficznym. Pomimo dużego udziału sektora w PKB, dostępność usług w obszarze współpracy jest bardzo nierównomierna, a duży wybór usług i produktów konsumpcyjnych jest elementem rzeczywistości tylko w większych miastach. Wiele mniejszych osiedli miejskich i większość obszarów wiejskich wciąż pozbawiona jest dostępu do najbardziej podstawowych usług publicznych, np. centralnego ogrzewania, wodociągów i utylizacji odpadów. Dlatego szerszy i bardziej równomierny rozwój usług, zarówno publicznych jak i prywatnych, pozostaje palącą potrzebą.

Rynek pracy
Rynek pracy w obszarze współpracy Priorytetu III A Północ jest bardzo zróżnicowany. Generalnie siła robocza jest tania, ale często nie odpowiada potrzebom rynku w danym obszarze. Stopy bezrobocia są znacznie niższe w miastach, kontrastując z często wysokimi stopami w obszarach wiejskich, gdzie powszechnym problemem jest bezrobocie

długoterminowe. Stopy bezrobocia oscylują w zasadzie wokół 10% (lata 2001-2002), ale w niektórych regionach są znacznie wyższe, czego przykładem może być udział bezrobotnych w sile roboczej sięgający 17% w Latgalii i 19% w Kirde-Eesti. Inną niekorzystną cechą rynku pracy jest odsetek ludności rzeczywiście zatrudnionej. W obszarach kwalifikowalnych Estonii stopa zatrudnienia jest bliska 50%, a na Łotwie – między 50 i 60%. Oznacza to, że aktywność ekonomiczna ludności jest raczej niska i duży odsetek populacji ani nie jest zatrudniony, ani nie szuka aktywnie pracy. Wiele osób zarabia na swoje utrzymanie wykonując prace sezonowe w rolnictwie, leśnictwie lub rybołówstwie, ale także w przemyśle budowlanym i turystycznym. Bezrobocie długoterminowe jest cechą charakterystyczną wielu części obszaru współpracy, z dużym udziałem w populacji grup ekonomicznie nieaktywnych. Inną kwestią, która wymaga podkreślenia, jest wciąż duży udział w obszarze współpracy szarej strefy na rynku pracy. Dlatego faktyczny odsetek zatrudnionych może być nieco wyższy. Możliwość utrzymywania się dużego udziału szarej strefy w obszarze współpracy stanowi zagrożenie dla ogólnego rozwoju gospodarczego i wzrostu dobrobytu w regionie.

Grupą najbardziej narażoną na utratę pracy są osoby w wieku przedemerytalnym, które zdobyły swoje umiejętności zawodowe za czasów Związku Radzieckiego, kiedy to stawiano nacisk na wielkoprzemysłową produkcję w przemyśle i rolnictwie. Chociaż szkolenia przekwalifikowujące stanowią od dekady palącą potrzebą, podjęte działania nie były wystarczające i niedopasowanie umiejętności do potrzeb rynkowych jest nadal szeroko rozpowszechnionym problemem w obszarze współpracy.

W obszarach kwalifikowalnych Estonii 9,5% zatrudnionych pracuje w pierwszym, 34,6% - w drugim, a 55,9% - w trzecim sektorze. W obszarach kwalifikowalnych Łotwy 2,6% zatrudnionych pracuje w pierwszym, 28,5% - w drugim, a 68,9% - w trzecim sektorze (2001 r.). W obwodach leningradzkim i pskowskim (2001 r.) około 12-18% ludności zatrudnionej jest w rolnictwie, 20-25% - w przemyśle, a 28-36% w sektorze usługowym. Generalnie udział ludności zatrudnionej w sektorze usługowym w obszarach wiejskich jest raczej niski w porównaniu do większych osiedli miejskich, przyczyniając się w ten sposób do słabej dostępności różnych usług w bardziej odległych częściach obszaru współpracy.

Infrastruktura

Obszar współpracy Priorytetu III A Północ pokrywa wystarczająca podstawowa sieć infrastruktury technicznej, ale jej stan jest często raczej zły, zwłaszcza w najbardziej oddalonych rejonach w pobliżu granic państwowych. Chociaż region pokrywa gęsta sieć dróg i kilka dużych korytarzy tranzytowych (np. Via Baltica, Via Hanseatica, itd.), pozostałe formy infrastruktury, np. porty, są raczej mało rozwinięte, a lokalne lotniska niemal w ogóle nie występują. Duże projekty rozwoju infrastruktury nie będą wspierane w ramach Priorytetu III A Północ, natomiast istnieje możliwość finansowania mniejszych projektów rozwoju infrastruktury o czytelnym wpływie na obszar przygraniczny.

Brak lub niska jakość przejść granicznych i innej infrastruktury turystycznej należą do głównych mankamentów regionów przygranicznych w obszarze współpracy. Na granicy estońsko-łotewskiej są 4 międzynarodowe przejścia drogowe i 1 kolejowe, na estońsko-rosyjskiej – 3 międzynarodowe przejścia drogowe i 2 kolejowe, a na łotewsko-rosyjskiej - 3 międzynarodowe przejścia drogowe i 2 kolejowe. Istnieje także kilka dwustronnych miejsc przekraczania granic w obrębie obszaru współpracy, przeznaczonych wyłącznie dla mieszkańców Republiki Estońskiej, Republiki Łotewskiej i Federacji Rosyjskiej. Na granicy estońsko-łotewskiej działa 7 drogowych przejść granicznych o takim charakterze i po 2 na granicy estońsko-rosyjskiej i łotewsko-rosyjskiej. Wyraźnie niewystarczająca jest liczba

zwłaszcza międzynarodowych przejść granicznych, świadczą o tym często długie kolejki na granicach, szczególnie na granicach estońsko-rosyjskiej i łotewsko-rosyjskiej. O potrzebie rozwijania różnych przejść granicznych w obszarze współpracy mówią także dane statystyczne – liczba przekroczeń granicy estońsko-łotewskiej wzrosła z 1.838.290 w 1996 r. do 2.348.195 w 2002 r., a granicy estońsko-rosyjskiej – z 2.801.324 do 3.475.408[3]. Istnieje potrzeba wspólnych szkoleń personelu granicznego i harmonizacji wciąż znacznie różniących się procedur przekraczania granicy, przede wszystkim na zewnętrznych granicach UE. Zdolność administracyjna sektora publicznego jest ogólnie nieco niższa w regionach przygranicznych obszaru współpracy; może to utrudniać zarządzanie i administrowanie różnymi przedsięwzięciami rozwojowymi, o ile nie zostanie ona zwiększona dzięki szkoleniom.

Granice z natury stanowią zagrożenie dla aktywnej współpracy między różnymi krajami. Współpraca na granicy estońsko-łotewskiej może być utrudniana przez potencjalne opóźnienie we wdrażaniu reżimu granicznego zgodnego z Układem z Schengen, ponieważ wprowadzenie rzeczywistej granicy między tymi dwoma państwami na początku lat 90-tych znacznie osłabiło istniejące wówczas więzy. Z drugiej strony, wprowadzenie silnej granicy, określonej Układem z Schengen, między nowymi państwami członkowskimi UE i nienależącą do UE Rosją może utrudniać współpracę na granicach estońsko-rosyjskiej i łotewsko-rosyjskiej, potencjalnie komplikując przekraczanie granicy. Podobnie możliwość zwiększonej presji imigracyjnej na najdalszej granicy zewnętrznej UE i strach przed liberalizacją krajowej polityki migracyjnej w Estonii i na Łotwie stwarzają zagrożenie dla przychylnej atmosfery dla współpracy przygranicznej w obszarach kwalifikowalnych Priorytetu III A Północ. Równocześnie rosnące zainteresowanie Rosją w UE oraz oczekiwane pozytywne zmiany w polityce celnej Rosji wobec Estonii i Łotwy po przystąpieniu ich do UE wpłynęłyby prawdopodobnie na zwiększenie gospodarczych powiązań między tymi państwami. Graniczne regiony Estonii i Łotwy mogą wiele skorzystać na pełnieniu dla Zachodniej Europy roli „bram do Rosji", natomiast graniczne regiony Rosji – jako „okno na Zachód" dla Rosjan.

Oprócz połączeń drogowych i kolejowych, istnieją na obszarze współpracy 3 międzynarodowe porty lotnicze, niestety żaden z nich nie znajduje się w Estonii, 1 jest na Litwie, a 2 w Rosji. Możliwe jest przyjmowanie międzynarodowych lotów na 4 lotniskach rozlokowanych na obszarze kwalifikowalnym Estonii, ale jedynie po specjalnym powiadomieniu. Kwalifikowalne tereny Estonii i Łotwy mają część wspólną granicy morskiej w Zatoce Ryskiej oraz posiadają na wybrzeżu Zatoki i Morza Bałtyckiego 23 międzynarodowe porty, w tym 7 na Łotwie i 16 w Estonii, z których jednakże tylko 6 przyjmuje małe statki. Chociaż Estonia i Rosja w dużej części dzielą również granicę wodną na jeziorze Pejpus i zostało tam założone międzynarodowe przejście graniczne, granica na jeziorze w praktyce nie była jeszcze przekraczana. Na wybrzeżu Zatoki Fińskiej działa 6 międzynarodowych portów, w tym 1 w Narva-Jõesuu, 4 w obwodzie leningradzkim i 1 duży kompleks portowy w Sankt Petersburgu. Rozwój małych międzynarodowych portów na wybrzeżu jeziora Pejpus i Zatoki Ryskiej jest ważny dla ułatwiania turystyki wodnej w obszarze współpracy Priorytetu III A Północ, gdzie występują między państwami długie odcinki granic wodnych. Dotychczas nie podjęto jednakże wystarczających wspólnych działań ukierunkowanych na rozwój tych relatywnie nowych granic wodnych.

[3] Estońska Rada Straży Granicznej, dane statystyczne z lat 1996-2002, dostępne pod adresem http://www.pv.ee/statistika/1996-2002.htm

Niewystarczająca liczba przejść granicznych, szczególnie drogowych i kolejowych, ale także wodnych i powietrznych, poważnie utrudnia rozwój turystyki w obszarze współpracy. W porównaniu do szeroko zakrojonej turystyki w czasach Związku Radzieckiego, ruch turystyczny został gwałtownie obniżony wraz z wprowadzeniem granic państwowych na początku lat 90-tych. Obecnie jednakże standard życia ludności jak i chęć podróżowania w obrębie obszaru współpracy Priorytetu III A Północ zwiększyły się. O zwiększeniu popytu na usługi turystyczne może świadczyć również wzrost liczby i zróżnicowania możliwości zakwaterowania, np. w Estonii możliwości noclegowe wzrosły od 1992 r. do 2002 r. około 6-krotnie w Kirde-Eesti, 7,5-krotnie w Lõuna-Eesti i 11,5-krotnie w Lääne-Eesti. Zwiększonemu popytowi na usługi turystyczne nie towarzyszyły jednakże wystarczające ułatwienia w ruchu turystycznym. Podróżowanie między kwalifikowalnymi obszarami Estonii i Łotwy jest znacznie łatwiejsze, ponieważ nie obowiązuje wymóg wizowy. Świadczy o tym oprócz liczby przekroczeń granicy również liczba turystów – liczba turystów łotewskich w Estonii jest większa niż rosyjskich[4], a prawdopodobnie ten sam mechanizm działa w drugą stronę. Równocześnie w Estonii i na Łotwie wzrosło zainteresowanie wyjazdem do Rosji, ale tendencję tę powstrzymuje brak wygodnych połączeń między obiektami infrastruktury turystycznej.

Oprócz konieczności ulepszania połączeń między obiektami infrastruktury turystycznej w obrębie obszaru Priorytetu III A Północ, istnieje potrzeba wspólnego opracowywania i wprowadzania na rynek produktów i usług turystycznych. Niektóre regiony dysponują obecnie bardzo wysokim potencjałem turystycznym i goszczą każdego roku wielokrotnie więcej turystów niż inne. W Estonii, na przykład, wyspy Hiuma i Sarema, letni kurort Parnawa oraz Dorpat w centrum południowej Estonii goszczą wielokrotnie więcej, jeśli nie nawet dziesięciokrotnie więcej, turystów niż inne obszary. W takich regionach występuje więcej turystów zarówno z Łotwy jak i Rosji. Świadczy to o tym, że atrakcyjne turystycznie regiony nie są uzależnione od turystów z regionów najbliżej od nich położonych. Podobnie dzieje się w kulturalnych ośrodkach na Łotwie i w Rosji – Rydze i Sankt Petersburgu. Aby zilustrować ten trend, warto przytoczyć dane o liczbie turystów zakwaterowanych w Estonii w 2002 r.: 2.866 z Łotwy i 1.140 z Rosji w Dorpacie, 2.353 z Łotwy i 338 z Rosji na Saremie, 1.744 z Łotwy i 1.155 z Rosji w Parnawie, w porównaniu do 118 z Łotwy i 80 z Rosji w Viljandi, 45 z Łotwy i 64 z Rosji w Põlva oraz 137 z Łotwy i 2 z Rosji w Jõgeva.

Szkolnictwo, badania i rozwój

Sytuacja w szkolnictwie ogólnym jest raczej dobra w obszarze współpracy Priorytetu III A Północ. Obszar pokryty jest równomierną siecią szkół edukacji ogólnej, zapewniając każdemu możliwość nabycia edukacji ogólnej w pobliżu własnego miejsca zamieszkania. Obszary kwalifikowalne w Estonii, Łotwie i Rosji są również równomiernie pokryte rozległą siecią ośrodków szkolnictwa zawodowego, oferujących możliwości zdobycia różnorodnych umiejętności zawodowych. Oferowane programy nauki zawodu często nie odpowiadają jednakże potrzebom rynku. Istnieje wyraźna potrzeba lepszego powiązania sieci szkolnictwa zawodowego, a także różnych kursów przekwalifikowujących, z wymaganiami rynku pracy. Chociaż więzy te poprawiły się na przestrzeni ostatnich lat, bezrobocie powodowane brakiem kwalifikacji nadal pozostaje szeroko rozpowszechnionym problemem w obszarze współpracy.

Sytuację w szkolnictwie wyższym można uznać za korzystną w całym obszarze współpracy. W kwalifikowalnym obszarze Estonii znajdują się 2 państwowe uniwersytety, jeden o profilu rolniczym, a drugi – Uniwersytet w Dorpacie (Tartu) – jest największym uniwersytetem w

[4] Informacje o turystyce w pewnych obszarach Łotwy i Rosji nie są dostępne.

kraju, z oddziałami-kolegiami rozsianymi w całym kwalifikowalnym obszarze Estonii. W kwalifikowalnym obszarze Łotwy znajdują się 4 państwowe uniwersytety kształcące studentów na wielu różnych kierunkach. W kwalifikowalnym obszarze Rosji znajduje się 26 szkół wyższych w Sankt Petersburgu, 5 instytucji szkolnictwa wyższego w obwodzie leningradzkim oraz 11 instytucji szkolnictwa wyższego w obwodzie pskowskim. Oprócz uniwersytetów i instytucji szkolnictwa wyższego, istnieje wiele państwowych badawczych instytutów i organizacji, ośrodków akademickich i oddziałów instytucji szkolnictwa wyższego, nie wspominając o prywatnych placówkach szkolnictwa wyższego w całym obszarze współpracy Priorytetu III A Północ. Dzięki temu potencjał badawczy jest na wysokim poziomie. Fundusze przeznaczane na badania i rozwój są jednak raczej niskie, a polityka wspierania innowacji nie jest dla władz państwowych najwyższym priorytetem. Chociaż sytuacja nieco poprawiła się na przestrzeni ostatnich lat, ośrodki badawcze są często zmuszone do znajdowania własnych źródeł finansowania projektów badawczych. Rozwiązaniem niektórych problemów mogą się okazać otwierane we wszystkich estońskich okręgach regionalne ośrodki rozwoju, których zadaniem jest wspieranie różnych przedsięwzięć rozwojowych oraz pomaganie potencjalnym beneficjentom w sporządzaniu planów projektów i ubieganiu się o dofinansowanie. Na Łotwie takie regionalne agencje rozwoju zostały utworzone przez władze lokalne we wszystkich regionach NUTS III.

Przyroda i ochrona środowiska

Obecnie obszar współpracy Priorytetu III A Północ charakteryzuje się raczej czystym środowiskiem naturalnym i wysoką bioróżnorodnością, a zanieczyszczenia są widoczne głównie w rejonach przemysłowych i większych miastach. W kwalifikowalnych obszarach Estonii znajdują się 3 parki narodowe, 26 naturalnych rezerwatów i ponad 50 rezerwatów krajobrazowych. Na kwalifikowalnych terenach Łotwy można wyróżnić 57 obszarów ochrony przyrody, w tym 4 rezerwaty przyrody, 3 parki narodowe, 1 rezerwat biosfery i 22 parki przyrodnicze. Kwalifikowalne obszary Estonii i Łotwy znajdują się również w obrębie ekologicznej sieci NATURA 2000 i wciąż trwa identyfikacja terenów przewidzianych do objęcia siecią. Tereny, na których przyroda jest chroniona, pokrywają 6% powierzchni obwodu leningradzkiego i należy do nich m.in. 5 mokradeł o międzynarodowym znaczeniu, 2 parki przyrodnicze o krajowym znaczeniu, 22 naturalne rezerwaty, 14 obiektów przyrodniczych i 1 park narodowy o znaczeniu regionalnym. Jeśli chodzi o obwód pskowski, można go uznać za jeden z najczystszych regionów w obszarze współpracy, ponieważ na jego terenie znajduje się niewiele przedsiębiorstw emitujących zanieczyszczenia, a naturalne krajobrazy zachowały się w niemal nietkniętym kształcie. Sankt Petersburg, biorąc pod uwagę jego rozmiary, jest miastem wyjątkowym pod względem swojego środowiska przyrodniczego – 840 km^2 wodnych terenów ujścia Newy i wschodniej części Zatoki Fińskiej, w tym ponad 140 rzek, kanałów, strumieni oraz 260 zamkniętych zbiorników wodnych. Głównym problemem związanym z ochroną środowiska w mieście jest odprowadzanie nieoczyszczonych ścieków. Innym ważnym problemem jest zanieczyszczanie powietrza przez pojazdy mechaniczne. Jednocześnie Sankt Petersburg jest jednym z najbardziej zielonych miast świata, w którym na jednego mieszkańca przypadają 56 m^2 zieleni.

Chociaż środowisko stało się czystsze w całym obszarze współpracy po restrukturyzacji przemysłu ciężkiego z czasów Związku Radzieckiego, świadomość ekologiczna jego mieszkańców jest raczej niska. Można wciąż dostrzec dużo śmieci wyrzucanych nie w miejscach do tego przeznaczonych, ale w lasach lub w pobliżu linii brzegowej. Niska świadomość ekologiczna jest jednym z problemów ochrony środowiska, na którym skupić mogą się wspólne działania różnych państw. Innym problemem w obszarze współpracy jest

brak wspólnego zarządzania środowiskiem. Chociaż bogactwa naturalne są zwykle takie same po obu stronach granicy, np. kilka rezerwatów przyrody na pograniczu estońsko-łotewskim i jezioro Pejpus na granicy estońsko-rosyjskiej, wspólne działania nie są przeprowadzane w wystarczającym stopniu. Obszar współpracy Priorytetu III A Północ obejmuje bardzo długi odcinek wybrzeża Morza Bałtyckiego, więc zarządzanie strefą nadbrzeżnną i strategie ochrony środowiska Morza Bałtyckiego i jeziora Pejpus stanowią dla regionów dzielących wodne granice ważne elementy łączące. Wszyscy uczestnicy współpracy skorzystają na wspólnym adresowaniu różnych zagadnień, takich jak monitorowanie środowiska, ochrona wód lub zasobów rybnych.

10.4. Analiza SWOT

W poniższej tabeli znajduje się podsumowanie wniosków opartych na wcześniejszym opisie. Analiza SWOT ujmuje jedynie elementy o charakterze transgranicznym, ponieważ założeniem jest ujęcie ogólnego rozwoju regionów granicznych w programach Funduszu Spójności i Celu 1 w obu uczestniczących państwach członkowskich UE.

Granica estońsko-łotewska (wewnętrzna granica UE)

MOCNE STRONY	**SŁABE STRONY**
1. Podobna struktura społeczno-ekonomiczna 2. MŚP działające w oparciu o lokalne zasoby (leśnictwo, turystyka itd.) 3. Dobre położenie logistyczne w odniesieniu do ważnych korytarzy transportowych 4. Wystarczająca sieć podstawowej infrastruktury technicznej 5. Czyste i zróżnicowane środowisko naturalne 6. Potencjał turystyczny (zróżnicowane bogactwa naturalne, wyspy, małe porty, sporty zimowe, itd.) 7. Rozwinięta sieć usług rekreacyjnych i zdrowotnych 8. Potencjał w szkolnictwie wyższym i nauce 9. Różnorodność kulturowa, wspólne tło historyczne (Liwonia), historycznie uformowane kontakty osobiste oraz lepsza wiedza o sobie i wzajemne zrozumienie 10. Równomierna sieć obiektów szkolnictwa ogólnego (tzn. niezawodowego)	1. Zły stan techniczny infrastruktury technicznej (np. duży udział dróg żwirowych, niewystarczające transgraniczne połączenia transportowe) 2. Niekorzystna sytuacja demograficzna (starzejąca się populacja wskutek niskiego wskaźnika urodzeń i odpływu ludzi młodych) 3. Niskie zaludnienie 4. Niedopasowanie popytu i podaży na rynku pracy (wysokie bezrobocie strukturalne, brak wykwalifikowanej siły roboczej) 5. Brak współpracy między obszarami przygranicznymi, brak informacji dla turystów 6. Peryferyjny charakter regionu w stosunku do głównych centrów gospodarczych 7. Bariera językowa w kontaktach transgranicznych 8. Niska konkurencyjność przedsiębiorstw 9. Niewystarczający poziom szkolnictwa zawodowego – słaby związek między szkolnictwem zawodowym a podmiotami gospodarczymi 10. Niska świadomość ekologiczna ludności 11. Nierówny dostęp do usług publicznych (np. ogrzewanie, wodociągi, usuwanie odpadów, itd.) i produktów konsumenckich w obszarach przygranicznych; brak transgranicznych usług publicznych 12. Duży udział osób nieaktywnych (na rynku pracy) w populacji 13. Sezonowe zatrudnienie (np. w rolnictwie, leśnictwie, budownictwie i turystyce)
MOŻLIWOŚCI	**ZAGROŻENIA**
1. Wprowadzenie wolnego przepływu ludności, kapitału i dóbr wraz z przystąpieniem do UE 2. Możliwości rozwoju wzdłuż międzynarodowych korytarzy transportowych (Via Baltica, Via Hanseatica, Rail Baltica) 3. Rosnące znaczenie zasad zrównoważonego rozwoju 4. Wzrost lokalnych inicjatyw (społeczeństwo, organizacje pozarządowe) 5. Zwiększający się potencjał w turystyce krajowej, rosnące zainteresowanie urlopowiczów z miast możliwościami rekreacji w regionach przygranicznych	1. Odpływ wykwalifikowanej siły roboczej w związku z przystąpieniem do UE 2. Utrzymujący się na niskim poziomie wskaźnik urodzeń oraz odpływ siły roboczej do centrów 3. Koncentracja infrastruktury socjalnej i usług publicznych w centrach regionalnych 4. Rosnące nierówności między pograniczem i peryferiami a resztą kraju 5. Globalna depresja ekonomiczna 6. Opóźnienie we wdrażaniu porządku granicznego zgodnego z Układem z Schengen 7. Tradycyjne sektory podejmujące wyzwanie sprostania silnej konkurencji w UE (rolnictwo, rybołówstwo)

Granica estońsko-rosyjska i łotewsko-rosyjska (granica zewnętrzna UE)

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
1. Korzystne położenie geograficzne stwarzające podstawy do budowania dobrych połączeń z dużymi ośrodkami w sąsiednich państwach 2. Istnienie wystarczającej sieci podstawowej infrastruktury technicznej (drogi, kolej, lotniska) i strategicznych korytarzy transportowych o znaczeniu międzynarodowym 3. Działające struktury wspierania biznesu 4. Bogate dziedzictwo naturalne, wspaniała różnorodność biologiczna i krajobrazowa, unikalne wartości i tradycje historyczno-kulturowe 5. Przemysł przetwórczy oparty na zasobach lokalnych (leśnictwo, rolnictwo, rybołówstwo, wykorzystywanie oleju łupkowego, itd.) 6. Równomierna sieć obiektów szkolnictwa ogólnego 7. Istnienie ośrodków szkolnictwa zawodowego 8. Czyste ekologicznie i niezanieczyszczone środowisko naturalne: gleba, powietrze, lasy, rezerwaty przyrody, cenne stanowiska 9. Działające krajowe programy wspierania rozwoju regionalnego 10. Znajomość języka rosyjskiego w mowie przez Estończyków i Łotyszy 11. Znajdowanie się w tym obszarze drugiego co do wielkości ośrodka gospodarczego i naukowego Rosji wraz z jego dużym rynkiem	1. Zły stan infrastruktury technicznej oraz niedostateczna dostępność usług tranzytowych i logistycznych w wielu częściach obszaru współpracy 2. Niska aktywność ekonomiczna i przedsiębiorczość w regionach poza głównymi centrami 3. Słaba współpraca między regionami przygranicznymi 4. Niski udział przemysłu przetwórczego i wytwórczego w strukturze ekonomicznej regionów (poza głównymi centrami) 5. Brak wspólnej strategii rozwoju 6. Niekorzystna sytuacja demograficzna (starzejąca się populacja wskutek niskiego wskaźnika urodzeń i odpływu ludzi młodych do centrów) 7. Niskie zaludnienie na terenach przygranicznych 8. Niewystarczający poziom wspólnego zarządzania ochroną środowiska 9. Niski wpływ przepływów tranzytowych na zatrudnienie w regionach 10. Słabe możliwości przekraczania granicy (infrastruktura i reżim graniczny)
MOŻLIWOŚCI	**ZAGROŻENIA**
1. Rosnące zainteresowanie Rosją w UE 2. Międzynarodowe trendy w turystyce zachętą do wykorzystania turystycznego potencjału regionu 3. Rozwój możliwości komunikacyjnych ułatwiających wzajemne kontakty 4. Nieustanne rozwijanie przez państwa struktur wspierania biznesu (sieć regionalnych ośrodków rozwoju) 5. Korzystne zmiany w rosyjskim reżimie celnym po przystąpieniu do UE 6. Wzrost i stabilizacja rosyjskiego rynku, poprawa estońsko-rosyjskich stosunków gospodarczych w kontekście UE 7. Wyzwania stojące przed regionem pogranicza UE 8. Skuteczne połączenie funkcji Sankt Petersburga jako rosyjskiego „okna na Zachód” oraz ambicji estońskich i łotewskich regionów pogranicza, aby zaistnieć jako „brama do Rosji” dla Europy Zachodniej	1. Niewystarczająca zdolność administracyjna sektora publicznego do administrowania i zarządzania przedsięwzięciami rozwojowymi 2. Pogłębiające się rozwarstwienie społeczne w populacji 3. Ciągle wysoki udział „szarej strefy” 4. Utrzymujący się niski poziom wskaźnika urodzeń oraz odpływ siły roboczej do centrów 5. Długoterminowe bezrobocie i przyrost nieaktywnej populacji poza głównymi centrami 6. Liberalizacja krajowej polityki migracyjnej 7. Status zewnętrznej granicy UE (wzrost presji imigracyjnej) 8. Rosnące obciążenie środowiska (rozwój turystyki, tranzytu, zużywanie lokalnych zasobów) 9. Degradacja środowiska – transformacja krajobrazu, zanikanie środowiska kulturowego

10.5. Doświadczenia we współpracy przygranicznej

Współpraca przygraniczna w obszarze współpracy Priorytetu III A Północ była wielokrotnie prowadzona z dużym nasileniem, ale tymczasowo osłabiło ją odzyskanie niepodległości przez Estonię i Łotwę oraz przywrócenie granic państwowych między Estonią, Łotwą i Rosją na początku lat 90-tych. Działania związane ze współpracą przygraniczną w Estonii i Łotwie były wspierane od 1994 roku, kiedy to jako instrument uzupełniający i połączony z programami INTERREG wprowadzone zostały programy współpracy przygranicznej Phare CBC, które przyniosły od tego czasu wiele pozytywnych rezultatów. Od samego początku programy Phare CBC koncentrowały się na regionach przygranicznych i były uzupełniane ze strony UE przez programy INTERREG II A i II C. Zakres projektów ograniczał się przeważnie do obszarów wybrzeża, a ich celem było ekologiczne oczyszczanie Morza Bałtyckiego lub rozwijanie połączeń transportowych i komunikacyjnych z państwami członkowskimi UE. W 1997 roku wprowadzone zostało wsparcie dla projektów realizowanych w regionach borykających się z poważnymi problemami społecznymi i gospodarczymi (niebędących obszarami nadmorskimi) i znaczny wysiłek programowy został włożony w identyfikowanie mniejszych, „bardziej miękkich" projektów, których celem było budowanie zdolności i rozwój instytucjonalny lokalnych i regionalnych administracji. Nie zawsze były to jednak projekty współpracy przygranicznej typu III A między bezpośrednio graniczącymi ze sobą regionami, ale dwu- lub wielostronne projekty między różnymi państwami Regionu Morza Bałtyckiego.

Estonia i Łotwa razem uczestniczyły w programach INTERREG A – obydwa państwa razem z Litwą brały udział w programie INTERREG II A Strefa południowego wybrzeża Finlandii w latach 1995-1999, a Estonia – w programie INTERREG III A Strefa południowego wybrzeża Finlandii – estoński program Phare CBC od 2001 r. Wdrażanie wspólnych projektów komplikowały zasadniczo odmienne reguły i warunki zarówno dotyczące wdrażania projektów (potencjalni wnioskodawcy, przedsięwzięcia spełniające kryteria itp.), jak i samych programów (nieskoordynowane ogłoszenia o zbieraniu projektów, różne procedury selekcji projektów, zakaz zmieniania informacji przed zatwierdzeniem projektów Phare, itp.). Wzajemne powiązanie programów INTERREG i Phare CBC w celu wdrażania wspólnych programów między państwami członkowskimi UE i pozostałymi państwami było w gruncie rzeczy bardzo trudne, jeśli nie wręcz niemożliwe. W Priorytecie III A Północ problemu tego, w świetle koncepcji Programu Sąsiedztwa, powinno dać się uniknąć.

Programy Phare CBC zawsze były uznawane za programy rozwoju regionalnego. Przyczyniają się one do rozwoju gospodarczego przygranicznych regionów Estonii i Łotwy, wnosząc znaczący wkład w budowanie fizycznej infrastruktury, a także umożliwiają tym regionom zapoznanie się z procedurami i praktykami programów INTERREG. Programy Phare CBC dają pozytywny efekt na poziomie instytucjonalnym w wyniku rozwijania współpracy w ramach wspólnego programowania i komitetów monitorujących oraz szerszej współpracy między władzami lokalnymi i regionalnymi, która jest rezultatem planowania i wdrażania projektów Phare CBC.

Chociaż z powodu istotnych różnic między systemami wdrażania programów Phare CBC raczej trudne byłoby bezpośrednie przełożenie doświadczeń zdobytych podczas wdrażania tychże programów na programowanie i zarządzanie programami INTERREG, można jednakże wyciągnąć kilka pożytecznych wniosków. Wiele problemów we wdrażaniu programów Phare CBC było wynikiem niedostatecznej koordynacji między różnymi

instytucjami bezpośrednio zaangażowanymi w ich wdrażanie. Lekarstwem na to będzie skupienie systemu wdrażania w rękach jednego ministerstwa.

Program Phare CREDO dla Estonii i Łotwy został wdrożony w latach 1996-99, ułatwiając rozwój transgranicznych struktur i wspólnego planowania rozwoju oraz umożliwiając regionom Estonii i Łotwy bezpośrednie zaangażowanie się we współpracę typu III A. Przedsięwzięcia finansowane i struktury tworzone w ramach programu Phare CREDO są możliwie najbliższe celom i zadaniom programów INTERREG. Program Phare CREDO wspiera głównie małe, „miękkie" projekty. Położył on fundamenty pod powstanie organów współpracy przygranicznej w regionach pogranicza, a także znakomicie przyczynił się w tychże regionach do zwiększania świadomości i zbierania doświadczeń we wdrażaniu programów Phare. Również dzięki temu programowi znacznej poprawie uległy stosunki sąsiedzkie między regionami pogranicza, budując fundamenty współpracy na szerszą skalę w przyszłości.

Niezależnie od wspólnych projektów prowadzonych przez estońskie i łotewskie władze lokalne i regionalne oraz finansowanych za pomocą różnych instrumentów finansowania UE, ustanowione zostały również dwustronne kontakty między różnymi organizacjami. Wiele estońskich i łotewskich lokalnych i regionalnych organów władzy publicznej, a także organizacji pozarządowych, corocznie wspólnie prowadzi różnorakie działania lub podpisało umowy o współpracy dwustronnej w różnych dziedzinach. Z estońskiej strony najwięcej kontaktów ze swoimi łotewskimi odpowiednikami mają Pärnumaa w Lääne-Eesti oraz Valgamaa i Võrumaa w Lõuna-Eesti. Najbardziej popularnymi dziedzinami takiej współpracy są kultura i szkolnictwo, zwłaszcza organizacja wspólnych imprez, a następnie turystyka, ochrona środowiska oraz kontakty biznesowe. Większość umów o współpracy dwustronnej została jednakże podpisana na przestrzeni ostatnich kilku lat, jedynie niektóre umowy powstały dziesięć lub więcej lat temu.

Obszary kwalifikowalne Rosji nie mają dużego doświadczenia we współpracy przygranicznej z kwalifikowalnymi obszarami Estonii i Łotwy, mają jednak doświadczenia w tego typu współpracy z innymi krajami. Obwód leningradzki może się pochwalić długą historią współpracy przygranicznej z Finlandią, która rozpoczęła się nawiązaniem już w 1976 r. stosunków z prowincją Kumi (obecnie prowincja Finlandia Południowa). W ramach międzyrządowej umowy podpisanej w 1992 r. każdego roku zostaje wdrożonych około 50 fińsko-rosyjskich projektów z różnych dziedzin. Oprócz tej formy współpracy, obwód leningradzki bierze udział w programie INTERREG III A Finlandia Południowo-Wschodnia – Rosja na lata 2000-2006, czerpiąc tym samym doświadczenia we współpracy typu III A.

W obwodzie pskowskim możliwości nawiązywania bezpośrednich związków z sąsiednimi regionami znacznie się zwiększyły w ciągu ostatnich dziesięciu lat. W konsekwencji skutecznie uruchomiono mechanizm współpracy przygranicznej i międzyregionalnej. Obwód pskowski ma więcej doświadczeń we współpracy międzyregionalnej niż w bezpośredniej współpracy przygranicznej. Region ten nawiązał stosunki partnerskie z prowincją Dalarna (Szwecja), województwem lubuskim (Polska) oraz obwodem witebskim (Białoruś). Wspólne projekty prowadzone są z Amt Orhus (Dania) i Południowym Savo (Finlandia). Takie projekty wdrażane są w obwodzie pskowskim ramach unijnych programów TACIS i INTERREG, szwedzkiego SIDA i duńskiego DANCEE. Najbliższe kontakty udało się jednak zbudować z przygranicznymi regionami Łotwy i Estonii. W 1996 r. została założona Rada Współpracy Regionów Przygranicznych Republiki Łotewskiej, Federacji Rosyjskiej i

Republiki Estońskiej, a członkami Rady zostało 12 przygranicznych gmin z tych trzech państw. Obecnie na fundamencie Rady planuje się utworzenie euroregionu.

Wspólne projekty w Sankt Petersburgu wdrażane są głównie w ramach programów TACIS CBC, INTERREG III A Finlandia Południowo-Wschodnia – Rosja oraz BSR INTERREG III B. Na przykład w ramach programu TACIS CBC zostało wdrożonych w Leningradzie 49 małych projektów transgranicznych (SPF) oraz 2 duże projekty (o wartości ponad 1 mln EUR).

Podsumowując, można stwierdzić, że doświadczenia we współpracy przygranicznej w regionie są dość duże, zwłaszcza w zakresie projektów dwustronnych i współpracy na poziomie gmin. Dlatego też zebrane zostały doświadczenia współpracy typu III A w dziedzinach wspieranych w ramach Priorytetu III A Północ, choć nie zawsze są one bogate i zbierane były jedynie ostatnimi czasy. W ostatnim dziesięcioleciu zwiększała się współpraca z władzami lokalnymi z krajów skandynawskich i współpraca przygraniczna typu III A w kwalifikowalnym obszarze priorytetu pozostawała nieco w cieniu. Obecną sytuację można przezwyciężyć rozwijając i wdrażając wspólne projekty oraz ustanawiając bardziej długoterminowe kontakty zarówno między organami władz publicznych, jak i organizacjami pozarządowymi w ramach Priorytetu III A Północ, który zaprojektowany został przecież specjalnie dla tego regionu i współpracy typu III A.

10.6. Strategia priorytetu

Motywem rozwoju współpracy przygranicznej w obszarze współpracy Priorytetu III A Północ jest dążenie do usuwania zarówno fizycznych, jak i administracyjnych oraz mentalnych barier, ograniczeń i innych czynników, które przyczyniają się do izolacji społeczności w regionach przygranicznych. W kategoriach ogólnej filozofii współpracy przygranicznej, współpraca ta odnosi się do wszelkich aspektów życia codziennego w regionach przygranicznych i obejmuje szeroki zakres przedsięwzięć. Współpraca społeczno-kulturalna regionów przygranicznych jest często pierwszym etapem w budowaniu kontaktów międzyludzkich po obu stronach granicy oraz podnosi ona świadomość wspólnych problemów i potencjału rozwojowego.

Partnerzy w obszarze współpracy Priorytetu III A Północ sięgają do wspólnego tła kulturowego i historycznego, są świadomi wspólnych wyzwań oraz dzielą wspólną wizję. Dzięki temu jest to na mapie Europy obszar specjalny.

Wspólne tło kulturowe i historyczne wynika z faktu zamieszkiwania na terenach, na których od wieków odciskały się ślady wielu kultur i rządów różnych władców. Uformowało ono swoisty „tygiel", w którym mieszały się wpływy kultury nie tylko estońskiej, litewskiej i rosyjskiej, ale również niemieckiej, duńskiej i szwedzkiej. Wiele z tych śladów jest widocznych i dzisiaj, ale niektóre przetrwały tylko na małych obszarach, gdzie występują grupy mniejszościowe (mniejszości mówiące językiem rosyjskim, Liwowie, rosyjscy staroobrzędowcy, mniejszość Seto, itd.). Różnorodność kulturowa, wzbogacana nietkniętym i zróżnicowanym środowiskiem naturalnym, zapewnia pozytywny potencjał do wzrostu atrakcyjności regionu.

Jedno ze specjalnych wspólnych wyzwań wynika z nowości granic, które powstały na początku lat 90-tych XX wieku. Choć państwa te przez długi czas zachowywały odrębność w pierwszej połowie XX wieku, nastąpił potem długi okres, kiedy granice w dzisiejszym rozumieniu tego słowa nie istniały. Wtedy też rozwinęło się wiele wzajemnych związków o charakterze regionalnym. Związki te zostały przerwane dziesięć lat temu, płacąc w ten sposób cenę za odzyskanie państwowej niepodległości i prowadząc do konieczności ponownego wzmacniania kontaktów przygranicznych.

Znaczenie jednej z tych nowych granic, estońsko-łotewskiej, zostanie przezwyciężone w codziennym życiu po wprowadzeniu porządku granicznego zgodnego z Układem z Schengen. Granica z Rosją stanie się zewnętrzną granicą UE i należy poszukiwać dobrych rozwiązań, które zapobiegną powstaniu w tym miejscu przeszkód w rozwoju gospodarczym, turystyce i kontaktach międzyludzkich. Wspólna wizja zakłada utrzymanie i wzmacnianie funkcji „bramy", którą region ten pełnił od wieków: w czasach hanzeatyckich jako brama na Wschód, w czasach Związku Radzieckiego jako brama na Zachód, a w przyszłości jako brama między UE i Rosją.

Wspólne tło, wyzwania i wizja, które są charakterystycznym znakiem bardziej globalnej i europejskiej perspektywy, znajdą swoje odzwierciedlenie w wysiłkach na rzecz współpracy na płaszczyźnie regionalnej. Stosowanie tego podejścia uczyni z obszaru współpracy Priorytetu III A Północ dobrze powiązany element wspierający transnarodowe cele strategiczne Regionu Morza Bałtyckiego, wyrażone w rozdz. 5.4 Programu Inicjatywy Wspólnotowej (CIP). Propozycja Komisji, aby zintegrować współpracę przygraniczną w programie transnarodowym, umożliwia przekształcenie tego obszaru współpracy w

modelowy przykład wzajemnego wsparcia między współpracą przygraniczną i transnarodową.

Ogólna strategia Priorytetu III A Północ podkreśla traktowanie programu w latach 2004-2006 jako procesu uczenia się przed wdrożeniem kolejnej fazy programowania dla programów przygranicznych.

Szerszym celem Priorytetu III A Północ jest osiągnięcie harmonijnego i zrównoważonego rozwoju w obszarze współpracy poprzez zwiększania dobrobytu i konkurencyjności gospodarki dzięki współpracy przygranicznej w różnych dziedzinach znajdujących się w zakresie kompetencji władz publicznych w obszarze współpracy, a także poprzez zrównoważone wykorzystywanie wspólnych zasobów. Lista przedsięwzięć spełniających kryteria została zbudowana na podstawie potrzeb i interesów w zakresie współpracy przygranicznej określonych przez regiony znajdujące się w obrębie obszaru kwalifikowalnego Priorytetu III A Północ latem 2003 r. oraz w odniesieniu do strategii rozwoju regionalnego uczestniczących państw.

Analiza SWOT nakreśla kilka możliwości rozwoju dla obszaru współpracy Priorytetu III A Północ. Większość wymienionych słabych stron jest wynikiem niedostatecznego wykorzystania istniejących możliwości. Dlatego też celem ogólnej strategii jest systematyczne wykorzystywanie ukrytego potencjału poprzez wymuszanie przedsięwzięć z zakresu współpracy przygranicznej.

W dążeniu do osiągnięcia nadrzędnego celu Priorytetu III A Północ należy zwrócić uwagę na następujące strategiczne cele i czynniki:

1. Równoważenie ogólnych warunków rozwojowych oraz eliminowanie przeszkód rozwojowych powodowanych położeniem geograficznym poprzez integrację regionów przygranicznych:

- poprawa struktury gospodarczej, wspieranie zmian strukturalnych, równoważenie potencjału gospodarczego, poprawa warunków do inwestowania;
- poprawa głównej infrastruktury transportowej i innej technicznej;
- wzmacnianie zrównoważonego rozwoju przestrzennego;
- złagodzenie presji na ochronę środowiska, zapewnianie rozwiązań problemów ekologicznych;
- poprawa warunków zatrudnienia i rozwój zasobów ludzkich;
- stabilizacja regionów przygranicznych, tworzenie warunków dla stabilnych procesów demograficznych.

2. Wzmacnianie związków przygranicznych w różnych strukturalnych dziedzinach działania:

- poprawa przygranicznej współpracy gospodarczej;
- likwidacja istniejących barier we współpracy;
- transgraniczna koordynacja ochrony środowiska naturalnego oraz gospodarki zasobami naturalnymi;
- poprawa transgranicznej interakcji na płaszczyźnie kulturalnej i społecznej w celu zwiększenia atrakcyjności regionów przygranicznych;
- tworzenie transgranicznych sieci współpracy i komunikacji w celu wzmocnienia regionalnej tożsamości po obu stronach granicy.

Pierwszy cel strategiczny, przedstawiony w zarysie powyżej, będzie stanowił trzon rozwoju regionów po obu stronach zewnętrznej granicy UE, natomiast drugi cel strategiczny – trzon rozwoju regionów na pograniczu estońsko-łotewskim. Zarysowane strategiczne cele Priorytetu III A Północ zostały nakierowane na propagowanie w ramach współpracy przygranicznej działań w różnych dziedzinach, które na mocy legislacji krajowej uczestniczących państw mogą być bezpośrednio podejmowane przez jednostki na szczeblu regionalnym i lokalnym bez konieczności koordynowania ich z organami władzy centralnej, które znajdują się poza najbliższymi regionami przygranicznymi. Projekty będą realizowane w ramach Priorytetu III A Północ zgodnie z ogólnymi strategiami rozwoju regionalnego Estonii i Łotwy oraz zgodnie z wytycznymi rozwoju regionalnego Łotwy. Jednym ze strategicznych celów przedstawionym w ogólnej strategii rozwoju regionalnego oraz w programie Celu 1 Estonii jest rozwój unikalnych, konkurencyjnych zalet regionów przygranicznych przy wykorzystaniu lokalnych zasobów. Również w przypadku Łotwy cel ten został wymieniony w ustawie o rozwoju regionalnym i wytycznych rozwoju regionalnego. Priorytet III A Północ przyczyni się do osiągnięcia tego celu poprzez identyfikację i wykorzystywanie szczególnych zasobów rozwojowych o charakterze transgranicznym.

10.7. Zgodność z polityką i programami UE

Priorytet III A Północ został opracowany zgodnie z rozporządzeniem Rady (WE) nr 1260/1999 z dnia 21czerwca 1999 r. ustanawiającym przepisy ogólne w sprawie funduszy strukturalnych oraz zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1783/1999 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 lipca 1999 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, a także stosownie do wytycznych programu INTERREG III (Dz.U. C 143, z 23 maja 2000) oraz zgodnie z wydaną 14 marca 2003 r. publikacją pt. *A practical guide for preparing new, and amending existing INTERREG III Community Initiative Programmes as a result Enlargement*.

Zgodnie z ogólnym rozporządzeniem (rozporządzenie Rady (WE) nr 1260/1999) działania finansowane przez fundusze strukturalne muszą być zgodne z ustanowionymi przepisami, opracowanymi na ich podstawie instrumentami oraz ze wspólną polityką UE. Aby zaświadczyć, że program spełnia takie zasadnicze warunki, przeprowadzane będą regularne kontrole. Głównymi komponentami wspólnej polityki, którymi należy się kierować, są polityka konkurencji, zamówień publicznych, ochrony środowiska i równości szans kobiet i mężczyzn.

Państwa członkowskie potwierdzają, że działania realizowane w ramach Priorytetu III A Północ nie będą wspierane środkami pochodzącymi z pomocy publicznej oraz że każda forma oferowanej pomocy będzie zgodna z zasadą *de minimis*. Proponowane przedsięwzięcia będą głównie nakierowane na sektor publiczny. W ramach tego priorytetu nie przewiduje się wdrażania programów pomocy publicznej, a pomoc przyznana w ramach tego priorytetu będzie zgodna z postanowieniami zawartymi w jednym z rozporządzeń Komisji przyjętych na mocy rozporządzenia Rady (WE) nr 994/98 z dnia 7 maja 1998 r. w sprawie stosowania art. 92 i 93 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską w odniesieniu do niektórych kategorii horyzontalnej pomocy państwa (Dz.U. L 142, z 14.05.1998, str. 8).

W ramach Priorytetu III A Północ wspierane będą cele programów funduszy strukturalnych związanych z ochroną walorów krajobrazowych sieci terenów NATURA 2000 (zgodnie z dyrektywą Rady 92/43/EWG w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory, oraz dyrektywą Rady 79/409/EWG w sprawie ochrony dzikiego ptactwa). Estonia, Łotwa i Rosja zobowiązują się chronić proponowane tereny NATURA 2000 i zapewnić, że projekty wspierane z funduszy strukturalnych nie wpłyną negatywnie na podlegające ochronie walory tych obszarów.

Instytucja Zarządzająca będzie kierowała się legislacją krajową w kwestii oceny oddziaływania projektów na środowisko, a dodatkowo będzie wymagała, by ocena oddziaływania na środowisko została przedstawiona – zgodnie z dyrektywą Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory (NATURA 2000) – dla wszystkich projektów realizowanych we wrażliwych lub wybranych obszarach. Aby spełnić kryteria otrzymania dofinansowania, projekty składane w ramach Priorytetu III A Północ muszą wnosić wkład w zrównoważony rozwój. Projekty, których wpływ na środowisko został oceniony negatywnie, a także projekty naruszające przepisy z zakresu ochrony środowiska, nie są finansowane w ramach programu. Komitet Sterujący priorytetu ma obowiązek zapewnić, że wymaganie to zostanie spełnione.

Aby spełnić kryteria otrzymania dofinansowania, projekty składane w ramach Priorytetu III A Północ muszą respektować równość szans kobiet i mężczyzn. Spełnienie tego wymagania winien zapewnić również Komitet Sterujący.

Dla potrzeb programowania w funduszach strukturalnych, Estonia i Łotwa zostały zobowiązane do opracowania Jednolitych Dokumentów Programowych (JDP) obejmujących wszystkie elementy programów funduszy strukturalnych, takie jak Cel 1, działania na rzecz rozwoju obszarów wiejskich oraz inicjatywy wspólnotowe LEADER i URBAN. Wyraźnym zamiarem partnerstwa było uwzględnienie komplementarności z innymi programami zarówno w fazie programowania, jak i w fazie wdrażania. Strategia wybrana w kontekście Priorytetu III A Północ zapewnia, że nie będą niepotrzebnie powielane przedsięwzięcia w ramach Jednolitych Dokumentów Programowych, nakierowane na pobieranie głównych zasobów z funduszy strukturalnych. Celem priorytetu jest przyczyniać się do osiągania celów polityki krajowej poprzez wykorzystanie wartości dodanej współpracy przygranicznej.

Na poziomie ogólnym rozdział prac między Priorytet III A Północ a pozostałe programy funduszy strukturalnych w państwach członkowskich jest zapewniany przez podstawowe kryteria kwalifikowalności projektu. W ramach Priorytetu III A Północ projekty pod względem swojego oddziaływania muszą przynosić korzyści dwóm państwom. Zapisano również, że podczas realizacji projektów nie można korzystać z podwójnego dofinansowania, tj. z jakiejkolwiek innej dotacji unijnej. Komitet Sterujący wraz z właściwymi krajowymi organami władzy mają obowiązek zapewnić, że wymóg ten zostanie spełniony.

Innym aspektem rozważanym podczas selekcji tematów do współpracy przygranicznej są poprzednie doświadczenia i wyniki ewaluacji programu Phare CBC. Należy zauważyć, że program Phare CBC w Regionie Morza Bałtyckiego został tak zaprojektowany, aby pozwolić regionalnym i lokalnym organom władzy z państw bałtyckich i Polski na uczestnictwo we wszystkich trzech komponentach INTERREG, co było sytuacją wyjątkową w przypadku programu Phare CBC. Zważywszy, że zasoby Programu były ograniczone, zakres priorytetów był bardzo szeroki, a organizacja programu opierała się na podejściu uwzględniającym zapotrzebowanie. Jednak z przeprowadzonej niedawno ewaluacji programu Phare CBC wynika, że potrzebne jest lepsze ukierunkowanie przedsięwzięć i większa koordynacja między zaangażowanymi krajami we wdrażaniu programu Phare CBC i Priorytetu III A Północ.

Koordynacja z programami INTERREG III B i III C jest zapewniana poprzez przestrzeganie wytycznych Komisji Europejskiej dotyczących programu INTERREG, w których dokładnie wyjaśniono różnice między odrębnymi komponentami INTERREG, a także przez system wdrażania priorytetu, który dla Priorytetu III A Północ i Programu Sąsiedztwa BSR INTERREG III B jest taki sam, tak jak i dla programu INTERREG III C Strefa Północ.

Warto zauważyć, że do końca 2006 r. program Phare CBC będzie realizowany równolegle z Programem Sąsiedztwa BSR INTERREG. Koordynacja Priorytetu III A Północ z programem Phare CBC zostanie osiągnięta dzięki dostarczeniu wnioskodawcom wyraźnych wytycznych określających rodzaje projektów dozwolonych w ramach programu Phare CBC oraz w ramach Programu Sąsiedztwa BSR INTERREG. Aby uniknąć sytuacji, w której zakresy programu Phare CBC i Programu Sąsiedztwa BSR INTERREG pokrywają się, wprowadzony zostanie instytucjonalny mechanizm koordynacyjny. Koordynacja będzie uwzględniała m.in. konsultacje z Bałtyckim Wspólnym Komitetem Współpracy, jeśli okażą się one konieczne.

Priorytet III A Północ jest zgodny z ogólną strategią inicjatywy Phare związanej z granicą zewnętrzną UE (*Phare 2003 External Border Initiative*, EBI) oraz programów TACIS CBC. Podobnie do podejścia zastosowanego w programie Phare CBC, w tym przypadku również ustanowione zostaną skuteczne mechanizmy koordynacji.

10.8. Priorytety i omówienie działań

Priorytet podzielony jest na dwa działania:

Działanie 5.1. Rozwój regionów przy granicy estońsko-łotewskiej
Zakres przedsięwzięć kwalifikujących się do otrzymania wsparcia finansowego (wraz z przykładami przedsięwzięć):

- promocja rozwoju turystyki – usprawnienie związanej z turystyką infrastruktury przygranicznej (w tym małej infrastruktury portowej wzdłuż wybrzeża Zatoki Ryskiej), rozwój i wspólny marketing produktów i usług turystycznych ze szczególnym uwzględnieniem produktów przyjaznych dla środowiska oraz przy poszanowaniu zasad zrównoważonego rozwoju;
- zarządzanie środowiskiem i ochrona środowiska naturalnego – wspólne metody zarządzania obszarami chronionymi, strategie i plany rozwoju infrastruktury ekologicznej, monitorowanie środowiska naturalnego, wspólna gospodarka zasobami rybnymi w Zatoce Ryskiej;
- wspieranie współpracy komunalnej – rozwój wspólnej infrastruktury i publicznych usług komunalnych, wymiana najlepszych praktyk w zakresie zarządzania, wspólne przedsięwzięcia planistyczne i rozwojowe, ustanawianie transgranicznych połączeń transportowych itp.;
- poszerzanie i pogłębianie współpracy na szczeblu lokalnym – promowanie współpracy międzyludzkiej i międzyinstytucjonalnej (z uwzględnieniem organizacji pozarządowych) w takich dziedzinach, jak oświata, kultura, opieka społeczna, rozwój przedsiębiorczości, lokalne media, tworzenie sieci (łącznie ze strukturami współpracy przygranicznej), działalność informacyjna oraz organizacja wspólnych imprez;
- programy szkolenia personelu i projekty szkoleniowe w wymienionych wyżej dziedzinach, przedsięwzięcia związane z rynkami pracy.

Działanie 5.2. Rozwój regionów przy zewnętrznej granicy UE
Zakres przedsięwzięć kwalifikujących się do otrzymania wsparcia finansowego (wraz z przykładami przedsięwzięć):

- rozwój nowych możliwości dla biznesu – promowanie kontaktów biznesowych i związanej z nimi wymiany informacji, rozwój wspólnych usług wspierania przedsiębiorczości (w tym innowacyjnych przedsięwzięć badawczo-rozwojowych);
- rozwój transportu – usprawnienie połączeń transportowych (z uwzględnieniem przejść granicznych, które spełnią kryteria Nowego Programu Sąsiedztwa) oraz usług logistycznych, rozwój małych portów i śródlądowych dróg wodnych;
- rozwój turystyki – usprawnienie infrastruktury turystycznej, rozwój i wspólny marketing transgranicznych produktów i usług turystycznych;
- zarządzanie środowiskiem i ochrona środowiska naturalnego – wspólne zarządzanie i monitorowanie środowiska, wspólne metody zarządzania obszarami chronionymi, strategie i plany rozwoju infrastruktury ekologicznej, rozwój stref nadbrzeżnych, zintegrowany rozwój jeziora Pejpus (oraz wynikające stąd badania, strategie i przedsięwzięcia); duże znaczenie ma również współpraca związana z wodami transgranicznymi, Ramową Dyrektywą Wodną, zaopatrzeniem w wodę i gospodarką ściekową;
- nawiązywanie nowych kontaktów przez instytucje lokalne i regionalne – realizacja małych projektów na płaszczyźnie międzyludzkiej, identyfikacja możliwości współpracy

przygranicznej (łącznie z opracowaniem wspólnych strategii rozwoju i wspólnym przygotowaniem głównych projektów rozwojowych);

- programy szkolenia personelu i projekty szkoleniowe w wymienionych wyżej dziedzinach.

10.9. Wskaźniki

Podczas monitoringu i ewaluacji wykorzystywane będą wskaźniki przedstawione w Załączniku nr 4 do Programu Inicjatywy Wspólnotowej (CIP). W przypadku Priorytetu III A Północ stosowane są dodatkowe wskaźniki wyszczególnione poniżej.

Wskaźniki kontekstowe związane z kwestiami transgranicznymi:
- liczba przejść granicznych,
- liczba osób przekraczających granicę.

Wskaźniki oddziaływania na poziomie programu:
- liczba projektów o charakterze transgranicznym, różnicowanie intensywności współpracy przygranicznej:
  - liczba projektów ogółem;
  - z czego liczba projektów o wspólnej fazie planowania;
  - z czego liczba projektów o wspólnej fazie wdrażania;
  - z czego liczba projektów wspólnie finansowanych.

Wskaźniki rezultatów/oddziaływania na poziomie priorytetu:
- liczba projektów transgranicznych w kategoriach tematycznych (w odniesieniu do rozwoju turystyki, rozwoju transportu, zarządzania i ochrony środowiska, współpracy gminnej i instytucjonalnej, kontaktów międzyludzkich, szkolenia personelu);
- liczba umów o współpracy przygranicznej między gminami.

11. PRIORYTET: ŁOTWA-LITWA-BIAŁORUŚ (POŁUDNIE)

11.1. Ogólny zarys wraz z opisem wspólnego programowania

W niniejszej sekcji opisana została strategia, proponowane tematy oraz uzgodnienia dotyczące wdrażania i finansowania priorytetu współpracy przygranicznej w Programie Sąsiedztwa INTERREG III A realizowanym wzdłuż wspólnych granic Łotwy, Litwy i Białorusi (zwanego dalej Priorytetem III A Południe). Priorytet ten zostanie włączony i będzie wdrażany w ramach Programu Sąsiedztwa BSR INTERREG III B. Chęć współpracy zaangażowanych państw została potwierdzona wspólnym opracowaniem niniejszego dokumentu charakteryzującego priorytet oraz dokumentu porozumienia *Memorandum of Understanding*, który zostanie podpisany w ramach Programu Sąsiedztwa BSR INTERREG III B.

Współpraca na pograniczu łotewsko-litewsko-białoruskim ma już wielowiekową tradycję. Jako że regiony te w różnych okresach historycznych stanowiły część różnych państw, królestw i imperiów (rządy pruskie w Średniowieczu, przyłączenie do Królestwa Polskiego w XVI w., panowanie Szwedów w XVII w., rządy cara rosyjskiego w XVIII i XIX w., włączenie do Związku Radzieckiego w XX w.), współpraca w tym rejonie jest zjawiskiem całkowicie naturalnym. Obecnie we współpracy widoczne są elementy instytucjonalizacji i wszystkie 5 euroregionów zostało utworzonych w obszarach przygranicznych Łotwy, Litwy i Białorusi.

Historia terenu objętego niniejszym priorytetem współpracy przygranicznej jest wyjątkowa pod tym względem, że między tymi państwami nie istniały wcześniej granice i że zostały one ustanowione dopiero niedawno. Jednak na podstawie bieżącej sytuacji geopolitycznej w tym regionie można wnosić, że granica dzieląca Łotwę i Litwę znowu będzie musiała zostać usunięta – po niemal dziesięciu latach istnienia – a konieczne stanie się wzmocnienie granicy z Białorusią z uwagi na wymagania Układu z Schengen regulujące kwestie związane z granicą zewnętrzną UE.

Analiza SWOT terenu objętego priorytetem wskazuje, że obszary znajdujące się najbliżej granic (z wyjątkiem granic morskich) najsilniej odczuwają skutki peryferyjnego położenia w postaci, na przykład, wyższej stopy bezrobocia, niższej aktywności ekonomicznej ludności czy zmniejszania się populacji. Z drugiej strony, z analizy SWOT wynika, że współpraca przygraniczna może w przyszłości przynieść wiele korzyści – brak fizycznych granic i harmonizacja legislacji w UE mogą z powodzeniem ułatwiać rozwiązywanie takich problemów.

Uwzględniając ogromną ilość środków z funduszy strukturalnych, z których mogą korzystać Łotwa i Litwa jako nowe państwa członkowskie UE, przeznaczając je na zaspokojenie podstawowych potrzeb rozwojowych w sferze gospodarczej i społecznej krajów i regionów, szczególną uwagę w ramach niniejszego priorytetu należy zwrócić na wartość dodaną, w jaką współpraca przygraniczna może wyposażyć główne działania podejmowane na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego w ramach narodowych planów rozwoju.

W kontekście niniejszego priorytetu wybrano następujące tematy do realizacji w ramach współpracy przygranicznej:

- wykorzystanie współpracy przygranicznej do zwiększania konkurencyjności zaangażowanych regionów oraz poprawy dostępu do rynków po obu stronach granicy;
- wspieranie rozwoju i wzmacnianie współpracy między mieszkańcami pogranicza i instytucjami w regionach przygranicznych;
- pomoc techniczna.

Opis niniejszego priorytetu został przygotowany w ramach współpracy krajowych i regionalnych organów władzy objętych tymże priorytetem na Łotwie i Litwie, a także wraz z przedstawicielami Białorusi (przedstawiciele Ambasady Białoruskiej na Litwie, białoruscy przedstawiciele w euroregionach działających przy granicach biegnących w obszarze kwalifikowalnym).

Wspólna Grupa Robocza ds. rozwoju priorytetu współpracy przygranicznej została powołana w kwietniu 2003 r. i składała się z przedstawicieli łotewskiego Ministerstwa Rozwoju Regionalnego i Samorządów oraz łotewskich Regionalnych Agencji Rozwoju obsługujących Kurlandię, Latgalię, Semigalię, rejon Rygi i Liwonię (Inflanty), przedstawicieli litewskich Ministerstw Spraw Wewnętrznych i Finansów, przedstawicieli Wspólnego Sekretariatu programu BSR INTERREG III B oraz przedstawicieli Komisji Europejskiej. Przedstawiciele Białorusi włączyli się do prac Grupy Roboczej na późniejszym etapie i zostali przedstawieni na jej ostatnim posiedzeniu, które odbyło się na początku 2004 r. Główną rolę w koordynowaniu prac Grupy Roboczej i przygotowywaniu opisu priorytetu współpracy przygranicznej odgrywało łotewskie Ministerstwo Rozwoju Regionalnego i Samorządów. Wiosną, latem i jesienią 2003 r. zorganizowanych zostało kilka spotkań Grupy Roboczej, na których omawiano proces programowania i stan rozwoju projektów.

W trakcie przygotowywania opisu priorytetu dokonano analizy ogromnej liczby źródeł informacji, w tym także Jednolitych Dokumentów Programowych opracowanych przez Łotwę i Litwę dla potrzeb otrzymywania środków z funduszy strukturalnych UE, oceny Programu Phare CBC w Regionie Morza Bałtyckiego, strategii i planów opracowanych przez euroregiony oraz informacji dostarczonych przez władze lokalne i regionalne.

W lipcu 2003 r. przyjęty został komunikat Komisji „Paving the Way for a New Neighbourhood Instrument" [Torując drogę dla Nowego Instrumentu Sąsiedztwa], a w październiku 2003 r. nota wyjaśniająca dotycząca przygotowywania Programów Sąsiedztwa na zewnętrznych granicach państw członkowskich i krajów przystępujących: „Guidance Note concerning the preparation of Neighbourhood Programmes at the external borders of Member States and Accession Countries". Oba dokumenty zostały potraktowane przez Grupę Roboczą jako wytyczne do dalszej pracy nad zakresem Priorytetu III A Południe. Koncepcja „Programów Sąsiedztwa" została włączona do Programu Inicjatywy Wspólnotowej (CIP), a także do jej Priorytetu Południe. Zwłaszcza w przypadku działań przygranicznych podejmowanych w ramach priorytetu, przyjęty Program Sąsiedztwa oferuje lepsze możliwości współpracy z Białorusią niż w przeszłości:

- Program Inicjatywy Wspólnotowej przewiduje przydział środków dla litewskiej, łotewskiej i białoruskiej części granicy Unii (indykatywny w przypadku Białorusi);
- wprowadzone zostaną wspólne struktury dla potrzeb prezentacji, oceny, wyboru i wdrażania projektów na pograniczu litewsko-łotewsko-białoruskim wraz ze wspólnymi zaproszeniami do składania projektów i jednolitym procesem selekcji kończącym się przyznaniem dofinansowania wewnętrznego i zewnętrznego;
- Białoruś otrzymuje status równorzędnego partnera w Programie Sąsiedztwa i komitetach programowych.

Wszystkie te elementy znacznie ułatwią współpracę z białoruskimi partnerami. W przypadku Priorytetu III A Południe wdrożenie koncepcji Programu Sąsiedztwa pozwala skutecznie uniknąć we współpracy tych trudności, które dały o sobie znać w przeszłości na zewnętrznej granicy UE i których Łotwa i Litwa doświadczyły będąc krajami kandydującymi. Koncepcja ta pozwala również o wiele szybciej i łatwiej realizować projekty razem z Białorusią, która nie należy do UE. Dzięki zaangażowaniu białoruskich partnerów jako pełnoprawnych członków Priorytetu III A Południe możliwe staje się bardziej systematyczne rozwiązywanie, w duchu prawdziwej współpracy, szeregu wspólnych problemów w regionach przygranicznych tych trzech państw, co przyczyni się do zapewnienia zrównoważonego rozwoju całego obszaru wzdłuż zewnętrznej granicy UE.

11.2. Obszary kwalifikowalne

Obszar kwalifikujący się do objęcia programem w ramach omawianego priorytetu obejmuje następujące tereny:

- na Łotwie: regiony Latgalia, Semigalia i Kurlandia graniczące bezpośrednio z Litwą i Białorusią. Obszarami sąsiadującymi zaangażowanymi w priorytet współpracy przygranicznej z Łotwy będą regiony Rygi i Liwonii (Inflanty). Regiony te nie są jednostkami administracyjnymi w podziale administracyjnym Łotwy. Tworzone są one na podstawie dobrowolnych umów o współpracy zawieranych na poziomie NUTS III obejmującym okręgi administracyjne (NUTS IV). Struktury decyzyjne na szczeblu regionalnym tworzone są przez przedstawicieli wszystkich okręgów składających się na region, przy czym w skład Rady Okręgu wchodzą przedstawiciele lokalnych samorządów tworzących okręg. Jako że priorytet będzie obejmował całe terytorium Łotwy, liczba uczestniczących władz lokalnych sięga 547.
- na Litwie: okręgi miast Kłajpeda, Telsze, Szawle, Poniewież, Uciana, Olita i Wilno. Sąsiadującym obszarem zaangażowanym w priorytet współpracy przygranicznej z Litwy będzie okręg kowieński. W podziale administracyjnym Litwy okręgi te są jednostkami administracyjnymi na poziomie NUTS III. Okręgi są zarządzane przez gubernatorów okręgu mianowanych przez Rząd, ministerstwa i inne instytucje rządowe. Priorytet obejmuje na Litwie w sumie 51 organów władz lokalnych.
- na Białorusi: obwody witebski, miński i grodzieński graniczące bezpośrednio z Łotwą i Litwą.

Wymienione regiony na Łotwie i Litwie są w całości określane jako regiony NUTS III i stąd uznawane za głównych beneficjentów programu INTERREG III A zgodnie z wytycznymi programu INTERREG.

Obszary sąsiadujące na Łotwie – Ryga i Liwonia (Inflanty) – położone są nad brzegiem morza i w związku z tym istnieje możliwość prowadzenia z Litwą współpracy nakierowanej na rozwój obszaru nadmorskiego. Okręg kowieński jest jedynym regionem na Litwie otoczonym wyłącznie przez ziemie litewskie. Niemniej jest on usytuowany niedaleko granicy łotewskiej. Główny korytarz tranzytowy łączący państwa nadbałtyckie z pozostałą częścią Europy – Via Baltica – przecina wszystkie trzy sąsiadujące regiony i zapewnia dość szybkie połączenie komunikacyjne. Środki, które zostaną przyznane obszarom sąsiadującym, nie przekroczą 20% całkowitych wydatków przewidzianych na priorytet.

Mapa 4. Obszar kwalifikujący się do priorytetu Łotwa-Litwa-Białoruś

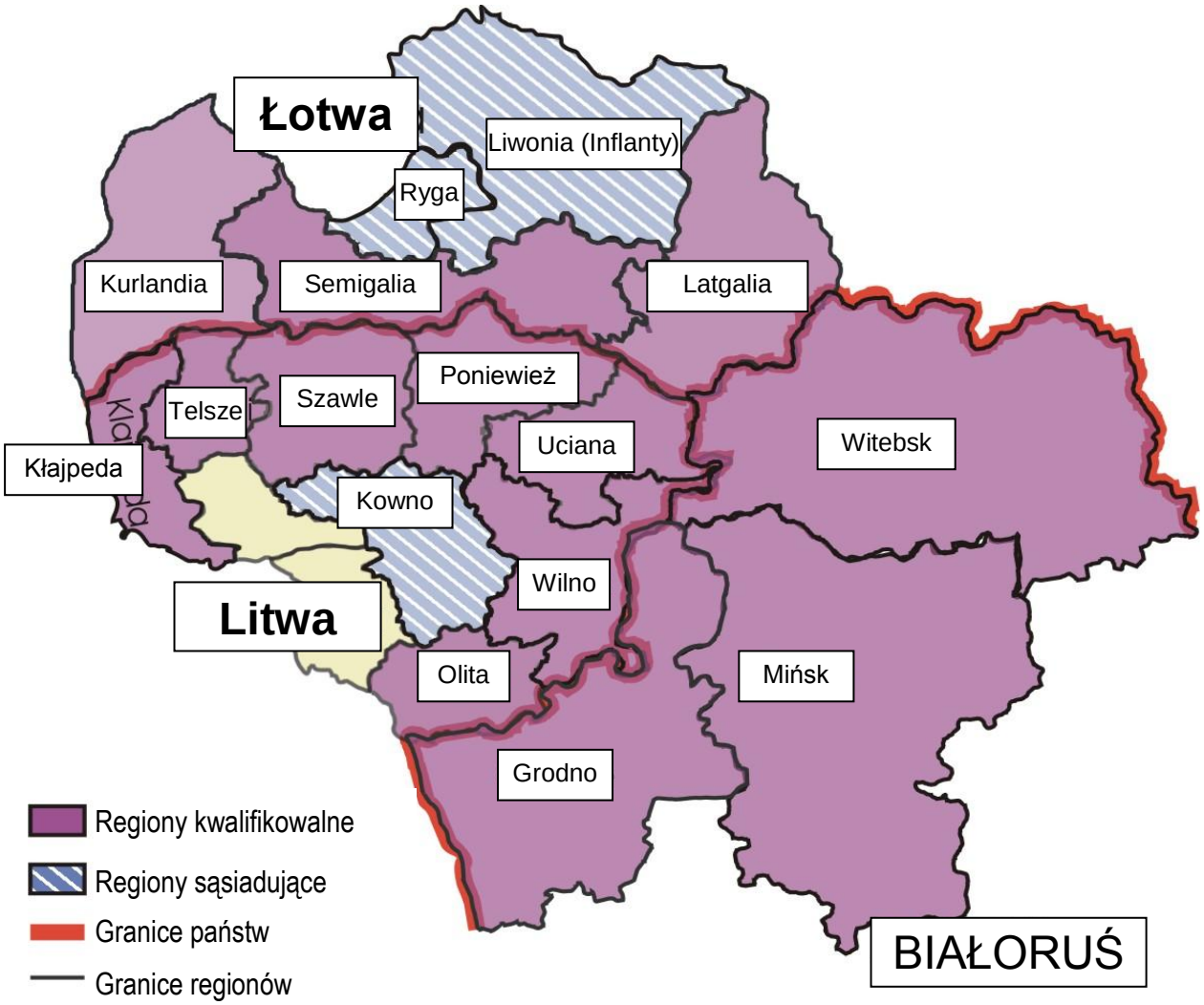

11.3. Opis i analiza regionu pogranicza

Obszar i ludność

Pod względem geograficznym priorytet obejmuje teren rozciągający się od Morza Bałtyckiego na zachodzie po granicę łotewsko-rosyjsko-białoruską na wschodzie. Łączna powierzchnia terenu objętego programem wynosi 253.159 km^2, z czego 64.589 km^2 na terytorium Łotwy, 50.570 km^2 w obrębie Litwy i 138.000 km^2 na terytorium Białorusi. Obszar ten jest w przeważającej części rolniczy, choć występują tu również lasy i tereny nadmorskie wzdłuż wybrzeża Bałtyku.

Jeśli chodzi o ludność, priorytet dotyczy około 10,326 mln osób, z czego ok. 0,526 mln zamieszkuje na Łotwie[5], ok. 2,6 mln – na Litwie i ok. 7,2 mln – na Białorusi[6]. Gęstość zaludnienia jest względnie niska i wszędzie obserwowana jest tendencja do wyludniania się niektórych obszarów. Średnia gęstość zaludnienia po stronie łotewskiej wynosi 25,9 mieszkańców na km^2, na Litwie – 48[7], a na Białorusi[8] – 52,4. Rozbieżność między liczbą ludności w obszarach miejskich i wiejskich wynosi odpowiednio 68 % / 32% (68% / 32% na Łotwie, 65% / 35% na Litwie[9] i 71% / 29% na Białorusi[10]). W przypadku Litwy na wskaźnik ten wpływa uwzględnienie w obszarze priorytetu dwóch największych miast w kraju: Wilna – stolicy Litwy, oraz Kłajpedy – głównego miasta portowego. Tendencja do wyludniania się jest bardziej widoczna na Łotwie niż na Litwie. Dzieje się tak dlatego, że na Łotwie prawie cały rozwój gospodarczy koncentruje się w stolicy – Rydze, natomiast na Litwie funkcjonuje kilka centrów rozwoju równomiernie rozmieszczonych na obszarze kraju.

Przyrost naturalny ludności na Łotwie jest ujemny. Biorąc pod uwagę fakt, że centra rozwoju przyczyniają się do krajowego „drenażu mózgów" oraz że przyrost ludności jest na Łotwie jest od kilku lat ujemny, sytuacja demograficzna w obszarach wiejskich pogarsza się, choć jednocześnie wydłuża się średnia długość życia.

Historia

Historia terenu objętego priorytetem jest dość długa z uwagi na jego „ponadgraniczny" charakter. Właściwie koncepcja granic w tym regionie została wprowadzona całkiem niedawno, wraz z utworzeniem niepodległych państw – po raz pierwszy na początku XX w., a następnie wraz z odzyskaniem niepodległości na początku lat 90-tych. W dalekiej przeszłości oraz między tymi okresami niezawisłości regiony te wchodziły w skład „większych" struktur – państw, królestw lub imperiów – i nie były podzielone fizycznymi granicami. Tradycja współpracy jest tutaj zatem dość silnie zakorzeniona.

Na początku lat 90-tych nowe niepodległe państwa rozpoczęły tworzenie państw narodowych, koncentrując się między innymi na wytyczaniu i umacnianiu granic terytorialnych. Wraz z przystąpieniem do Unii Europejskiej nastanie nowa rzeczywistość – granica między Łotwą i Litwą zostanie całkowicie zniesiona do 2007 roku, natomiast granica z Białorusią będzie musiała zostać wzmocniona zgodnie z wymaganiami Układu z Schengen, gdyż stanie się zewnętrzną granicą UE.

---

[5] Łotwa i Litwa – dane z 2002 roku.
[6] Ministerstwo Statystyki i Analiz Republiki Białoruś.
[7] Z wyłączeniem Kowna, dla którego liczba ta wynosi 86,8.
[8] Ministerstwo Statystyki i Analiz Republiki Białoruś, zbiór danych, 2003.
[9] Z wyłączeniem Kowna, dla którego wskaźnik ten wynosi 73% / 27%.
[10] Ministerstwo Statystyki i Analiz Republiki Białoruś, zbiór danych, 2003.

Obecnie współpraca regionów przygranicznych charakteryzuje się napływem środków z UE i jest w pewnym stopniu ułatwiana dzięki istnieniu unijnych instrumentów finansowania, np. programów Phare CREDO, programów SPF dla małych projektów transgranicznych i programów Phare CBC. Od wprowadzenia tych programów widoczny już jest w regionach przygranicznych pewien element instytucjonalizacji, który przejawia się w tworzeniu euroregionów. Na pograniczu łotewsko-litewsko-białoruskim funkcjonują już cztery euroregiony:

- „Bałtyk" („Baltija") – obejmuje okręg miasta Kłajpeda (Litwa), część Kurlandii (Łotwa), Stowarzyszenia Gmin (Polska), obwód kaliningradzki (Rosja), okręg Bornholm (Dania) i hrabstwo Kalmar (Szwecja). Utworzony został w 1998 r. Wśród głównych obszarów współpracy znajduje się przemysł, rolnictwo i leśnictwo, transport i telekomunikacja, wymiana *know-how*, transfer technologii, ochrona środowiska oraz zapobieganie przestępczości.
- „Bartuva" – obejmuje okręgi miejskie Skuodas, Kretynga i Pałąga na Litwie oraz Virga, Barta, Dunika, Kaleta, Nica, Otanka i Rucava na Łotwie. Utworzony został w 2000 r. Do głównych obszarów współpracy należą rolnictwo i leśnictwo, transport, telekomunikacja, nauka i nowe technologie, kultura, turystyka, edukacja, ochrona zdrowia i sport, obronność kraju, infrastruktura społeczna oraz planowanie rozwoju regionalnego.
- „Kraina Jezior" („Country of Lakes") – obejmuje część Latgalii (Łotwa), niektóre obszary okręgu Uciana (Litwa) oraz niektóre obszary obwodu witebskiego (Białoruś). Utworzony został w maju 1998 r. Główne obszary współpracy: (1) edukacja, organizacje pozarządowe, sport; (2) opieka społeczna; (3) kultura; (4) turystyka i ochrona środowiska; (5) rozwój przedsiębiorstw i infrastruktury; (6) rozwiązywanie problemów związanych z przekraczaniem granic.
- „Saule" – obejmuje okręgi miast Szawle i Taurogi (Litwa), Semigalię (Łotwa), część obwodu kaliningradzkiego (Rosja) oraz hrabstwo Skane (Szwecja). Utworzony został w 1998 r. Głównymi celami współpracy są: poprawa warunków życiowych mieszkańców tych obszarów; promowanie wzajemnych kontaktów; zacieśnianie związków między społecznościami lokalnymi; eliminowanie potencjalnych uprzedzeń, w tym również historycznych; planowanie działań nakierowanych na zapewnienie trwałego i zrównoważonego rozwoju zaangażowanych regionów; promowanie działań nakierowanych na rozwój współpracy między organami władzy na szczeblu regionalnym i lokalnym.

Euroregiony można uznać za najlepiej dotychczas rozwinięty instrument współpracy w regionach przygranicznych. Dzięki wsparciu pochodzącemu z unijnego programu Phare CREDO niektóre z tych regionów wypracowały strategie współpracy i wdrożyły szereg projektów. Niemniej zdolność i zasoby regionów potrzebne na rozwijanie i wdrażanie projektów, w szczególności inwestycyjnych, pozostają ograniczone.

Gospodarka

PKB na 1 mieszkańca po litewskiej stronie granicy wynosi 3.765 EUR, a po stronie łotewskiej – 1.966 EUR[11]. Teren przygraniczny obejmuje region charakteryzujący się jednym z najniższych wskaźników PKB na 1 mieszkańca w poszerzonej UE – Latgalię, położoną na wschodzie Łotwy tuż przy granicy z Rosją.

Państwo	PKB na 1 mieszkańca	Średnie wynagrodzenie	Stopa

[11] Główny Urząd Statystyczny Łotwy, *Latvia's regions in figures* [Regiony Łotwy w liczbach], zbiór danych, Ryga 2003.

	(w EUR)	miesięczne (w EUR)	bezrobocia
Łotwa	1966,5	231,4	13,2
Litwa	3305,1	251,5	12,5
Białoruś[12]	1293,2	104	3,1
Średnia w UE	23 970	Brak danych	7,4

Dane: 2002 r.

Gospodarkę i przemysł w regionie przygranicznym można scharakteryzować dwojako – tak pod względem rolniczym, jak i przemysłowym. Niektóre obszary koncentrują się zasadniczo na produkcji żywności i napojów (głównie na produkcji i przetwórstwie płodów rolnych, mleka i mięsa, browarnictwie, zbiorach buraków cukrowych i zbóż, rybołówstwie), a charakteru tej działalności nie sposób opisać jako czysto rolniczy. Z drugiej strony, rozwijają się różnorodne branże przemysłowe o dużym potencjale eksportowym, np. produkcja cementu (Akmene na Litwie, Broceni na Łotwie), budowa maszyn i obróbka metalu (Liepajas Metalurgs na Łotwie) oraz przemysł drzewny. Zarówno sektor rolniczy, jak i przemysłowy wymagają nakładów inwestycyjnych, ażeby restrukturyzować się i modernizować.

Choć 99,9% łotewskich przedsiębiorstw to MŚP, kraj ten zasadniczo charakteryzuje się słabym rozwojem małej i średniej przedsiębiorczości. W lipcu 2002 r. w całym kraju na 1000 mieszkańców działało 18,3 firm, gdy tymczasem w UE ich liczba waha się od 40 do 60. Wskaźnik ten jest jeszcze niższy w regionach położonych dalej od Rygi[13]. Na Litwie liczba MŚP zatrudniających poniżej 10 pracowników wyniosła na początku 2001 roku 79,9% całkowitej liczby aktywnych przedsiębiorstw, a liczba firm zatrudniających od 10 do 50 pracowników sięgnęła 15,9%. Na 1000 mieszkańców na Litwie przypada średnio 13,3 MŚP, z których większość skupionych jest w dużych miastach. Na przykład, w okręgu wileńskim działa ponad 29% wszystkich MŚP. Główną przyczyną stosunkowo niskiego wskaźnika zakładania firm jest powszechny brak takiej tradycji, umiejętności i kapitału.

Światowa Organizacja Turystyki przewiduje, że w ciągu kilku następnych lat wzrośnie zainteresowanie turystyką w Regionie Morza Bałtyckiego. Bogate dziedzictwo naturalne i kulturowe, łagodny klimat oraz mała gęstość zaludnienia sprawiają, że region ten staje się atrakcyjnym miejscem dla turystów. Dane i analizy związane z turystyką wskazują również, że mieszkańcy państw bałtyckich uznają sąsiadujące z ich państwem kraje za atrakcyjne i niedrogie miejsce wycieczek. Niestety infrastruktura i usługi kojarzone z turystyką są, zwłaszcza w obszarach wiejskich, dość ograniczone i/lub słabo rozwinięte.

Udział własnych, nowatorskich innowacji technologicznych w gospodarce Łotwy i Litwy jest obecnie niewielki. Pod względem rozwoju gospodarczego stymulowanego nowymi technologiami oba kraje są w dużym stopniu zależne od napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych. W porównaniu do innych, podobnych pod względem wielkości krajów przystępujących do UE, inwestycje w działalność badawczo-rozwojową (B+R) są wyjątkowo skromne (w 2001 r. nakłady na B+R pochodzące z sektora publicznego wyniosły zaledwie 0,22% na Łotwie i w granicach 0,6% - 0,7% na Litwie). Spółki zajmujące się nowymi technologiami mają utrudniony dostęp do źródeł finansowania sektora prywatnego/„kapitału ryzyka". Perspektywy rozszerzenia (i zainteresowanie rozszerzeniem) prowadzonej przez instytuty naukowe działalności B+R na sektor prywatny są niewielkie i cechują się brakiem

[12] Ministerstwo Statystyki i Analiz Republiki Białoruś, zbiór danych, 2002.
[13] Główny Urząd Statystyczny Łotwy, *Latvia's regions in figures* [Regiony Łotwy w liczbach], zbiór danych, Ryga 2003.

współpracy między naukowcami pracującymi nad finansowanymi przez państwo badaniami i prywatnymi przedsiębiorstwami.

Gospodarka białoruskich regionów przygranicznych (obwodów) stanowi nieodłączną część struktury gospodarczej Białorusi. Kraj ten jest jednym z bardziej gospodarczo rozwiniętych państw-członków WNP. Około jednej trzeciej PKB generuje przemysł. Do najbardziej rozwiniętych gałęzi przemysłu należą: produkcja samochodów i traktorów, maszyn i narzędzi rolniczych, obrabiarek i łożysk, przemysł elektrotechniczny, wydobycie i przetwórstwo ropy naftowej, produkcja włókien syntetycznych i nawozów mineralnych, przemysł farmaceutyczny, produkcja materiałów budowlanych, przemysł lekki i spożywczy. Szczególną cechą przemysłu w tym kraju jest wytwarzanie gotowych produktów, z których większość przeznaczona jest na eksport. Od 1991 r. sprywatyzowanych zostało 3715 przedsiębiorstw (21,7% całkowitej liczby). W 2001 r. działało 27,8 tys. MŚP, które zatrudniały 380,6 tys. osób, czyli 13% wszystkich zatrudnionych w kraju. 90,3% MŚP znajduje się w rękach prywatnych[14].

Rynek pracy

Populację Łotwy i Litwy można ogólnie scharakteryzować jako relatywnie młodą i wykształconą, o znikomym poziomie analfabetyzmu. Mimo iż siła robocza posiada doświadczenie z zakresu różnych branż przemysłowych, pracy w MŚP i działalności rolniczej, nabyte umiejętności często nie idą w parze z popytem na rynku. W porównaniu do Europy Zachodniej, tutejsza siła robocza jest względnie tania. Zauważalną tendencją, występującą przede wszystkim w obszarach wiejskich, jest rosnące bezrobocie. Stopa bezrobocia po litewskiej stronie granicy wynosi średnio 12,5%[15], z wyjątkiem okręgu wileńskiego, gdzie wynosi ona 6,8%. Po łotewskiej stronie granicy bezrobocie kształtuje się na podobnym poziomie: dla całej Łotwy stopa bezrobocia wynosi 13,2%, najmniejsze bezrobocie jest w Semigalii i Rydze (ok. 11%), a największe (20,6%) w Latgalii.

Względnie tania siła robocza automatycznie przekłada się na niski poziom dochodów społeczeństwa. Potrzebne są nie tylko nowe możliwości zatrudnienia dla grup marginalizowanych (młodzieży, kobiet, osób długotrwale bezrobotnych i w wieku przedemerytalnym), ale także przekwalifikowanie siły roboczej zgodnie z zapotrzebowaniem na rynku.

Należy zauważyć, że w obszarach wiejskich i w związku z tym również w regionach położonych najbliżej granic, ponad 40% ludności w wieku produkcyjnym na Łotwie i około 17% na Litwie [16] wciąż znajduje zatrudnienie w rolnictwie. Na drugim miejscu znajduje się sektor usług, w którym dominuje handel detaliczny i hurtowy oraz usługi publiczne (szkolnictwo, opieka zdrowotna i służba cywilna), a także sektor produkcyjny.

Ludność aktywna ekonomicznie we wszystkich przygranicznych regionach Białorusi stanowi około 45% całkowitej populacji. 14,5% ludności pracuje w sektorze prywatnym, 81,2% - w sektorze państwowym, a 3,1% jest zarejestrowane jako bezrobotni. Pozostała część, czyli 1,2% populacji, prowadzi własną działalność gospodarczą[17].

---

[14] Ministerstwo Statystyki i Analiz Republiki Białoruś, zbiór danych, 2003.
[15] Główny Urząd Statystyczny Łotwy, *Latvia's regions in figures* [Regiony Łotwy w liczbach], zbiór danych, Ryga 2003.
[16] Główny Urząd Statystyczny Łotwy, *Latvia's regions in figures* [Regiony Łotwy w liczbach], zbiór danych, Ryga 2002.
[17] Ministerstwo Statystyki i Analiz Republiki Białoruś, zbiór danych, 2003.

Infrastruktura

Ogólna infrastruktura transportowa i miejska nie jest przedmiotem zainteresowania w ramach niniejszego priorytetu współpracy przygranicznej. Ogólny stan połączeń i dróg transportowych na terenie objętym priorytetem jest dobry. Gęstość sieci dróg na Łotwie wynosi 315 km na 1000 km^2 i można uznać ją za wystarczającą, jeśli uwzględnimy wielkość populacji i terytorium. Konieczna jest jednak pewna modernizacja dróg o znaczeniu regionalnym i lokalnym. Liczba dróg granicznych przestała się zwiększać wraz z ustanowieniem fizycznej granicy między Łotwą i Litwą.

Litwa i Łotwa współużytkują 7 granicznych przejść drogowych i 3 kolejowe. Między Litwą i Białorusią funkcjonuje 14 przejść granicznych – 10 drogowych i 4 kolejowe. Natomiast Łotwa i Białoruś mają 6 przejść granicznych – 5 drogowych i 1 kolejowe[18]. Można wyróżnić przejścia graniczne o różnym znaczeniu – jednak nieliczne z nich dysponują odpowiednią infrastrukturą. Brak lub niska jakość przejść granicznych i infrastruktury turystycznej są głównymi mankamentami w regionach przygranicznych obszaru współpracy. W 2002 r. na Łotwie odprawiono 9.214.257 osób, 3.802.182 samochodów oraz 17.465 pociągów[19].

Bliskość Morza Bałtyckiego, lokalizacja głównych portów niezamarzających (Kłajpeda z roczną wydajnością 25-30 mln ton, Lipawa z roczną wydajnością 3 mln ton i Windawa z roczną wydajnością 38 mln ton), międzynarodowe porty lotnicze (Wilno, Kowno, Pałąga, Ryga) oraz duże korytarze tranzytowe (korytarz Via Baltica łączący koleją i drogą Tallin, Rygę i Kowno oraz biegnący dalej do Warszawy i Berlina; korytarz Via Hanseatica, który oddziela się od Via Baltica w Rydze i wiodąc przez Mitawę łączy państwa bałtyckie z polskimi i niemieckimi regionami nadmorskimi; a także korytarz drogowy łączący Wilno z Rosją przez Latgalię) przynoszą temu regionowi korzyści w postaci rozwoju portowego i transportowego oraz roli „łącznika" między Wschodem i Zachodem. Żegluga tranzytowa przewozi do 80% wszystkich przesyłek na Litwie, a na Łotwie jej udział w tranzycie jest jeszcze większy.

Wzdłuż wybrzeża Morza Bałtyckiego funkcjonuje również całkiem dobrze rozwinięta sieć małych portów zajmujących się głównie rybołówstwem oraz na małą skalę przeładunkiem towarów. W większości z tych portów rozpoczęto także tworzenie zaplecza dla przystani jachtowych.

Infrastruktura związana z uzdatnianiem wody miejskiej, oczyszczaniem ścieków i utylizacją odpadów stałych jest zarówno na Łotwie, jak i na Litwie objęta krajowymi programami wspieranymi przez ISPA, a w przyszłości w ramach programów związanych z Celem 1 i Funduszem Spójności.

Zarówno na Łotwie, jak i na Litwie przeprowadzana jest obecnie powszechna restrukturyzacja systemu opieki zdrowotnej, nakierowana na optymalizację i poprawę jakości usług. Nadal wdrażane są reformy w dziedzinie ubezpieczeń społecznych, walki z ubóstwem i systemów emerytalnych. W obu krajach wprowadzono instytucję lekarzy ogólnych. Trwa również reformowanie instytucji zdrowia publicznego.

[18] Dane dotyczące nasilenia przepływu ruchu na przejściach granicznych, liczby odprawianych pojazdów i pasażerów itd. nie są w Łotwie dostępne.
[19] Łotewska Rada Straży Granicznej, 2002.

Długość białoruskiej granicy z krajami będącymi beneficjentami Phare wynosi łącznie 1234 km i obejmuje granicę z Polską (398,7 km), Litwą (664,7 km) i Łotwą (170,6 km). Całkowita długość torów kolejowych na Białorusi wynosi 5,5 tys. km.

Państwo	Drogi o twardej nawierzchni*	Zaopatrzenie w wodę*	Kanalizacja*	Gazociągi*
Łotwa	31,1	Brak danych	Brak danych	Brak danych
Litwa	32,20	10,20	5,50	10,80
Białoruś	Brak danych	Brak danych	0,07	8

**Gęstość – w km na 100 km^2*

Szkolnictwo, badania i rozwój

Na terenie objętym omawianym priorytetem współpracy przygranicznej znajduje się wiele uczelni wyższych: cztery uczelnie w Wilnie oraz uczelnie w Kłajpedzie i Szawle na Litwie, a także w Rzeżycy, Dyneburgu, Mitawie, Lipawie i Windawie oraz 31 uczelni wyższych w rejonie Rygi na Łotwie. Zakres wykładanych przedmiotów jest niezwykle szeroki, gdyż większość uczelni wyższych preferuje studia wielokierunkowe. Jednak na Łotwie zaplecze badawcze posiadają jedynie nieliczne instytucje, np. Uniwersytet Rolniczy w Mitawie specjalizuje się w rolnych i regionalnych badaniach rozwojowych. Na Litwie działalność badawczą prowadzi wszystkie sześć uczelni w obszarze przygranicznym, koncentrując się głównie na naukach humanistycznych i społecznych oraz rozwoju inżynierii i technologii. W ostatnich latach kilka litewskich ośrodków badawczych uznanych zostało za centra doskonałości na szczeblu europejskim. Wśród nich znalazły się CEBIOLA i SELITEC z Uniwersytetu Wileńskiego, BIOCEL przy Instytucie Biotechnologii, PRAMA przy Instytucie Fizyki Półprzewodnikowej, RECOLAR przy Instytucie Badań Środowiska Bałtyckiego Wybrzeża Uniwersytetu w Kłajpedzie. W białoruskim obszarze objętym programem działa 46 uczelni wyższych: w obwodzie grodzieńskim – 5, w obwodzie brzeskim – 3, w obwodzie witebskim – 5, a w Mińsku – 33.

Liczba szkół średnich i zawodowych na tym terenie jest ogromna, tak samo jak liczba dostępnych specjalizacji. Jednak wiele z tych placówek jest dość małych i w związku z tym nie są one w stanie zaoferować dostatecznie szerokiego zakresu programów szkoleń zawodowych ani świadczyć usług edukacyjnych na odpowiednim poziomie. Prowadzi to do powstawania dużych różnic w ofercie edukacyjnej i szkoleniowej w aspekcie regionalnym oraz w kontekście rynku pracy.

Przyroda i ochrona środowiska

Teren objęty priorytetem można scharakteryzować jako w przeważającej części rolniczy z dużymi zalesionymi obszarami oraz licznymi słodkowodnymi rzekami i jeziorami. Największe skupisko jezior znajduje się we wschodniej części regionu objętego priorytetem – w regionie Latgalii występuje ich ponad 300. Krajobraz jest względnie nizinny, miejscami pofałdowany niewysokimi pagórkami. W deltach rzek często występują tereny bagniste i torfowiska. Im bliżej wybrzeża Bałtyku, tym bardziej piaszczysty i lesisty staje się teren. Na tym obszarze znajdują się trzy zabytki kultury wpisane na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO – miejski zespół zabytkowy w Wilnie, Stare Miasto w Rydze i Mierzeja Kurońska. Na terenie objętym priorytetem wydzielono również kilka parków narodowych i obszarów o szczególnym znaczeniu w skali kraju i regionu. Według danych Baltic Environmental Forum do najważniejszych obszarów dziedzictwa naturalnego na pograniczu łotewsko-litewskim

należą: dolina rzeki Świętej oraz obszary nadbrzeżne ciągnące się od Birże do Skaistkalne, a także w rejonie Nida i Pape.

W ramach poprzednich projektów współpracy wypracowano zarys strategii zarządzania dorzeczem rzeki Lielupe na granicy łotewsko-litewskiej. Przy wsparciu szwedzkiej agencji ochrony środowiska doprowadzono również do zawarcia wstępnego porozumienia w sprawie łotewsko-litewsko-białoruskiej strategii monitorowania zanieczyszczenia rzeki Dźwiny. Jednak z powodu braku środków nie podjęto jeszcze żadnych działań.

Jeśli chodzi o zanieczyszczenia, w kontekście priorytetu współpracy przygranicznej nie są zgłaszane żadne obawy, gdyż zakłada się, że problemy związane z odprowadzaniem ścieków i składowaniem odpadów zostaną rozwiązane w ramach ISPA, Funduszu Spójności i powszechnych działań EFRR nakierowanych na regionalny i lokalny rozwój w skali całego kraju. Obecność na terenie objętym priorytetem dużych obiektów przemysłowych (portów w Windawie, Lipawie i Kłajpedzie, rafinerii ropy naftowej w Możejkach, zakładów cementowych w Broceni i Akmene, elektrowni jądrowej w Ignalinie (LT) i rafinerii ropy naftowej w Polock (BY)) stanowi, choć w niektórych przypadkach ograniczone, zagrożenie dla środowiska naturalnego.

Łotwa jest również zaangażowana w realizację programu NATURA 2000. Aby spełnić wymagania UE w zakresie wyboru lokalizacji dla terenów objętych siecią NATURA 2000 przed dniem przystąpienia do UE (01.05.2004), za najrozsądniejsze rozwiązanie Łotwa uznała przyjęcie istniejącego systemu specjalnych obszarów ochrony przyrody jako podstawy do stworzenia nowej sieci terenów NATURA 2000 i dostosowanie go do wymogów unijnych dyrektyw. Na Łotwie można wskazać następującą liczbę gatunków i siedlisk wymienionych w odnośnych dyrektywach: 60 rodzajów siedlisk, 22 gatunki roślin i 120 gatunków zwierząt. Siecią NATURA 2000 powinno zostać objęte 15,5% terytorium Łotwy.

Zgodnie z wymaganiami UE w dziedzinie ochrony środowiska naturalnego również Litwa zobowiązała się stworzyć jednolitą sieć obszarów specjalnej ochrony – NATURA 2000. Spośród gatunków wyszczególnionych w „Dyrektywie Siedliskowej (Habitatowej)", których ochrona wymaga ustanowienia specjalnych obszarów ochrony, na Litwie występuje 39 gatunków zwierząt, 12 gatunków roślin i 2 gatunki mchu. W przypadku siedlisk przyrodniczych będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, których ochrona będzie zapewniona również poprzez utworzenie specjalnych obszarów ochrony, na Litwie znajdują się 53 takie siedliska, w tym 15 priorytetowych siedlisk przyrodniczych. Spośród gatunków wymienionych w „Dyrektywie Ptasiej", których ochrona będzie zapewniona poprzez utworzenie obszarów specjalnej ochrony, Litwa posiada 55 takich gatunków. Około 40% wstępnie wybranych siedlisk i terenów istotnych dla ochrony ptaków znajduje się poza obecną siecią obszarów chronionych. W związku z tym system obszarów chronionych na Litwie zostanie poszerzony w ramach tworzenia sieci NATURA 2000.

11.4. Analiza SWOT

W poniższej tabeli ukazującej analizę SWOT znajduje się podsumowanie wniosków opartych na wcześniejszym opisie. W tabeli ujęto jedynie te elementy analizy, które mają bezpośrednie znaczenie dla współpracy przygranicznej, ponieważ założeniem jest ujęcie ogólnych działań podejmowanych na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego we wsparciu pochodzącym z Celu 1 dla każdego uczestniczącego państwa członkowskiego UE.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
- Względnie czyste i atrakcyjne środowisko naturalne, ogromne zasoby wody słodkiej, duże zróżnicowanie pod względem biologicznym i krajobrazowym; - główne korytarze tranzytowe przecinające dany obszar; - główne porty na Morzu Bałtyckim (Kłajpeda, Lipawa, Windawa), sieć małych portów morskich oraz międzynarodowych portów lotniczych (Wilno, Ryga, Pałąga i Kowno) znajdujących się w obszarze objętym priorytetem; - wiele szkół wyższych i zawodowych w obszarze współpracy przygranicznej; - wykształcona populacja; - względnie dobrze rozwinięta infrastruktura drogowa; - względnie dobrze rozwinięta infrastruktura komunikacyjna; - doświadczenia we współpracy z przeszłości, w tym w zakresie projektów finansowanych z Phare CBC i CREDO; sieci i instytucje o ustalonej pozycji (np. 5 euroregionów); - wspólny język – rosyjski.	- Starzejąca się populacja i stopniowe wyludnianie się obszarów; - nadmierne uzależnienie od rolnictwa i hodowli zwierząt; - niedopasowanie umiejętności siły roboczej do zapotrzebowania na rynku pracy; - niski wskaźnik zakładania przedsiębiorstw z uwagi na brak umiejętności i kapitału; - względnie odległe położenie od stolic państw, ośrodków rozwoju i rynków; - zniszczenie części infrastruktury fizycznej w wyniku istnienia fizycznych granic w niedalekiej przeszłości; - niskiej jakości produkty i usługi turystyczne, brak infrastruktury i informacji turystycznej; - przestarzała infrastruktura socjalna, zdrowotna i rekreacyjna; - niezrównoważony i słabo skoordynowany system zarządzania transportem; - konieczność wzmocnienia granic z uwagi na fakt, że granica z Białorusią staje się zewnętrzną granicą Unii Europejskiej; ograniczona świadomość lokalnych mieszkańców co do konsekwencji i wymagań Układu z Schengen; - zagrożenia ekologiczne powodowane przez niektóre z dużych obiektów przemysłowych znajdujących się w obszarze przygranicznym (porty, rafinerie ropy naftowej, cementownie, elektrownie jądrowe); - ograniczone doświadczenie w zakresie wdrażania projektów współpracy przygranicznej na najbliższych granicach lądowych; - ograniczona siła, zdolności i zasoby władz białoruskich, aby uczestniczyć w projektach współpracy przygranicznej; - ograniczona zdolność podmiotów lokalnych i regionalnych do współfinansowania i finansowania projektów realizowanych z środków INTERREG oraz wstępnego finansowania związanych z nimi przedsięwzięć; - ograniczona wiedza podmiotów lokalnych i regionalnych na temat zasad i procedur EFRR; - wspólny język, którym posługują się partnerzy współpracy, jest językiem rosyjskim (niebędącym oficjalnym językiem UE).

MOŻLIWOŚCI	ZAGROŻENIA
- Wykorzystanie lokalnych zasobów środowiskowych i krajobrazowych do rozwoju turystyki; - wykorzystanie głównych szlaków tranzytowych i portów do rozwoju w ich okolicy przedsiębiorstw; - poprawa współpracy między przedsiębiorstwami oraz instytucjami edukacyjnymi i badawczymi po obu stronach granic w celu zwiększenia konkurencyjności ekonomicznej uczestniczących regionów i dostępu do rynków po obu stronach granic; - poprawa współpracy między władzami lokalnymi i regionalnymi w celu znajdowania lepszych sposobów świadczenia usług mieszkańcom obszarów przygranicznych; - poprawa fizycznej dostępności ponad granicami (respektując wymagania Układu z Schengen dotyczące zewnętrznych granic UE); - poprawa współpracy przygranicznej w zakresie ochrony środowiska w odniesieniu do systemów wczesnego ostrzegania, przeciwdziałania skutkom katastrof naturalnych (powodzie i pożary lasów) oraz podejmowania wspólnych działań na rzecz ochrony przyrody; - ułatwianie podejmowania wspólnych działań w dziedzinie kultury i rekreacji przez lokalnych mieszkańców obszarów przygranicznych, przyczyniając się do poprawy kontaktów międzyludzkich; - zainteresowanie UE nowymi granicami zewnętrznymi; - realizacja Nowej Inicjatywy Sąsiedztwa zapewniającej bezpośrednie finansowanie partnerów białoruskich zaangażowanych w projekty transgraniczne; - efektywne połączenie pozostałych funduszy z programu Phare CBC i środków z EFRR w celu maksymalizacji rezultatów.	- Niestabilna sytuacja polityczna i gospodarcza; - zwiększenie konkurencji i wymagań po przystąpieniu do UE; - niewystarczająca zdolność władz lokalnych i regionalnych w zakresie przygotowywania i wdrażania przedsięwzięć inwestycyjnych; - większe trudności w przekraczaniu granicy z Białorusią; - „drenaż mózgów"; - więcej problemów społecznych; - pogorszenie stanu środowiska naturalnego w wyniku ekstensywnego rozwoju turystyki; - wpływ elektrowni w Ignalinie – bliskość elektrowni jądrowej może odstraszać turystów od odwiedzania tego obszaru; - niezdolność do znalezienia sposobów współfinansowania i wstępnego finansowania działań realizowanych z środków INTERREG na szczeblu lokalnym i regionalnym.

11.5. Doświadczenia we współpracy przygranicznej

Współpraca przygraniczna w obszarze współpracy Priorytetu III A Południe była wielokrotnie prowadzona z dużym nasileniem, ale tymczasowo osłabiło ją odzyskanie niepodległości przez Łotwę i Litwę oraz przywrócenie granic państwowych między Łotwą, Litwą i Białorusią na początku lat 90-tych. Przedsięwzięcia związane ze współpracą przygraniczną na Łotwie i Litwie były wspierane od 1994 roku, kiedy to jako instrument uzupełniający i połączony z programami INTERREG wprowadzone zostały programy współpracy przygranicznej Phare CBC, które przyniosły od tego czasu wiele pozytywnych rezultatów.

Celem programu Phare CBC było ułatwienie rozwoju współpracy przygranicznej na zewnętrznych granicach UE w podobny sposób, w jaki program INTERREG wspierał działania na wewnętrznych granicach Unii. Zamierzeniem było przydzielenie środków z programu Phare CBC regionom przygranicznym w państwach-beneficjentach programów Phare w celu współfinansowania wspólnych projektów wraz z sąsiadującymi regionami przygranicznymi w UE, kwalifikującymi się do otrzymywania środków z INTERREG.

Od samego początku programy Phare CBC koncentrowały się na regionach przygranicznych i były uzupełniane ze strony UE przez programy INTERREG II A i II C. W tym kontekście programy Phare CBC zawsze były uznawane za programy rozwoju regionalnego. Pod koniec 1996 r. państwa bałtyckie wraz z sąsiadującymi z nimi państwami członkowskimi UE doszły do wniosku, że czas rozszerzyć geograficzny zakres programu Phare CBC realizowanego w Regionie Morza Bałtyckiego. Oczywiste stało się, że obszary nadbrzeżnne wraz ze swoimi portami i powiązaniami handlowymi były najbardziej rozwiniętymi częściami państw bałtyckich. Dlatego też w 1997 r. w programie Phare CBC uwzględniono wsparcie dla projektów z biedniejszych regionów państw bałtyckich położonych z dala od wybrzeża.

Program Phare CBC przyniósł bardzo pomyślne rezultaty w zakresie budowania partnerstw między państwami bałtyckimi i państwami członkowskimi UE w regionie objętym programem.

Współpracy przygranicznej podejmowanej w przeszłości na granicach regionów kwalifikowalnych tego priorytetu brakowało ukierunkowanych działań i środków finansowych. Zainicjowany w 1996 r. program Phare CREDO wspierał rozwój niektórych strategii transgranicznych na granicach państw-beneficjentów Phare/Phare i Phare/Tacis, a także pomagał w zinstytucjonalizowaniu euroregionów. W ramach programu CREDO wystosowano tylko jedno ogłoszenie o zbieraniu projektów, przy czym w 2000 r. nastąpiło jego zakończenie. Niektóre odosobnione projekty współpracy były finansowane z programu Phare CBC dla Regionu Morza Bałtyckiego. Jednak z uwagi na fakt, że program CBC w państwach bałtyckich został wprowadzony w celu współfinansowania projektów realizowanych w ramach wszystkich trzech komponentów INTERREG, jego oddziaływanie na bezpośrednią współpracę przygraniczną było również ograniczone.

Chociaż z powodu istotnych różnic między systemami wdrażania programów Phare CBC raczej trudne byłoby bezpośrednie przełożenie doświadczeń zdobytych podczas wdrażania tychże programów na programowanie i zarządzanie programami INTERREG, można jednakże wyciągnąć kilka pożytecznych wniosków. Wiele problemów we wdrażaniu programów Phare CBC było wynikiem niedostatecznej koordynacji między różnymi instytucjami bezpośrednio

zaangażowanymi w ich wdrażanie. Doświadczenia te zostaną uwzględnione podczas tworzenia ram administracyjnych dla wdrażania Priorytetu III A Południe.

Niezależnie od wspólnych projektów prowadzonych przez łotewskie i litewskie władze lokalne i regionalne oraz finansowanych za pomocą różnych instrumentów finansowania UE, ustanowione zostały również dwustronne kontakty między różnymi organizacjami. Wiele łotewskich i litewskich lokalnych i regionalnych organów władzy publicznej, a także organizacji pozarządowych, corocznie wspólnie realizuje różnorakie przedsięwzięcia lub podpisało umowy o współpracy dwustronnej w różnych dziedzinach. Najbardziej popularnymi dziedzinami takiej współpracy są kultura i szkolnictwo, zwłaszcza organizacja wspólnych imprez, a następnie turystyka, ochrona środowiska oraz kontakty biznesowe.

Obszary kwalifikowalne na Białorusi nie mogą pochwalić się dużym doświadczeniem w zakresie współpracy przygranicznej z obszarami kwalifikowalnymi na Łotwie i Litwie. Niemniej program TACIS CBC stał się głównym źródłem finansowania dla finansowanej przez UE pomocy technicznej na Białorusi od 1996 r. Od tego czasu Białoruś otrzymała z funduszy programu CBC budżet o łącznej wysokości 19.139.310 EUR. Uwzględniając podział na sektory (budżety z lat 1996-1999), 42% przeznaczono na sieci współpracy przygranicznej, w tym na program zarządzania granicami. Sektor ochrony środowiska otrzymał 55% środków z tych budżetów, a 3% stanowiło budżet projektów finansowanych z programu Tacis CBC dla małych projektów transgranicznych (programy SPF).

Podsumowując, można stwierdzić, że doświadczenia we współpracy przygranicznej w kwalifikowalnych obszarach priorytetu są dość duże, zwłaszcza w zakresie projektów dwustronnych i współpracy na poziomie gmin. Jest to głównie szersza współpraca z lokalnymi organami władzy w krajach z Regionu Morza Bałtyckiego. Nieco w cieniu pozostawała współpraca przygraniczna typu III A w kwalifikowalnym obszarze priorytetu. Obecną sytuację można przezwyciężyć rozwijając i wdrażając wspólne projekty oraz ustanawiając bardziej długoterminowe kontakty zarówno między organami władz publicznych, jak i organizacjami pozarządowymi w ramach Priorytetu III A Południe, który zaprojektowany został przecież specjalnie dla tego regionu i współpracy typu III A.

11.6. Strategia priorytetu

Wizję obszaru współpracy można byłoby zdefiniować jako europejski region położony na transportowych, handlowych i turystycznych szlakach łączących Północ z Południem i Wschód z Zachodem, w atrakcyjnym i czystym środowisku naturalnym, posiadający własną, niepowtarzalną tożsamość kulturową, a także zamieszkiwany przez dobrze wykształconą i zamożną ludność.

Współpraca przygraniczna zostanie wykorzystana do minimalizowania wpływu fizycznych granic na dany teren, jak również do badania potencjału rozwoju po obu stronach granic. Szczególną uwagę należy zwrócić na kwestie związane z ochroną środowiska po stronie białoruskiej.

Łatwo zauważyć, że regiony objęte strategią współpracy przygranicznej mają charakter „bram" między Północą i Południem oraz Wschodem i Zachodem. Istniejące szlaki tranzytowe mogą zostać z powodzeniem wykorzystane do rozwoju wzdłuż nich otoczenia biznesu. Ogromny potencjał w tym obszarze współpracy przygranicznej ma również rozwój przedsiębiorczości w sektorze turystycznym z uwagi na unikatowe i zróżnicowane zasoby przyrodnicze. Stosunkowo bardziej aktywny rozwój biznesu i turystyki po litewskiej stronie granicy może zostać przeniesiony na grunt łotewski i potencjalnie także na białoruski obszar priorytetu. Również rynki po każdej stronie granic oferują wiele możliwości lokalnym przedsiębiorstwom.

Oczekuje się, że szeroki zakres przedsięwzięć nakierowanych na wspieranie przedsiębiorstw, tworzenie nowych miejsc pracy i szkolenia zawodowe będzie finansowany z funduszy strukturalnych na płaszczyźnie krajowej. Niemniej elementy związane ze współpracą, nawiązywaniem kontaktów i wymianą doświadczeń w regionach przygranicznych mogłyby być finansowane z omawianego priorytetu współpracy przygranicznej.

Jeśli współpraca będzie rozwijała się pomyślnie, doprowadzi do lepszej komunikacji i intensyfikacji ruchu na granicach oraz większej mobilności mieszkańców. Pod tym względem współpraca lokalnych organów władzy oraz instytucji społecznych i edukacyjnych może okazać się konieczna do poprawy jakości usług świadczonych ludności. Przedmiotem analizy w ramach przedstawianego priorytetu będą transgraniczna synergia i elementy efektywnego świadczenia usług.

Infrastruktura związana z uzdatnianiem wody miejskiej, oczyszczaniem ścieków i utylizacją odpadów stałych będzie otrzymywała wsparcie krajowe i nie będzie wspierana w ramach tego priorytetu głównie z uwagi na ograniczone zasoby. Jednak przedsięwzięcia związane z wymianą doświadczeń w tym obszarze oraz przedsięwzięcia nakierowane na identyfikację efektywniejszych sposobów świadczenia tego typu usług w regionach przygranicznych mogłyby otrzymywać wsparcie z omawianego priorytetu współpracy przygranicznej. Obecność dużych obiektów przemysłowych na terenie objętym priorytetem dopuszcza podejmowanie w ramach współpracy przygranicznej pewnego zakresu działań związanych z monitorowaniem stanu środowiska naturalnego i obejmujących m.in. stosowanie systemów wczesnego ostrzegania oraz podejmowanie współpracy przygranicznej w przypadku katastrof, sytuacji wyjątkowych itp. Taka współpraca może zostać rozszerzona i obejmować obszar przeciwdziałania powodziom oraz gaszenia pożarów w lasach.

Powszechnie przyjmuje się, że inwestycje związane z modernizacją infrastruktury drogowej będą finansowane z programów narodowych. Prawdopodobnie poprawa współpracy w regionach przygranicznych będzie wymagała przeprowadzenia niewielkich inwestycji drogowych, które przywrócą zerwane połączenia na pograniczu łotewsko-litwesko-białoruskim. Jednak inwestycje te mogą zostać podjęte tylko po wypracowaniu odpowiedniej strategii przez zainteresowane regiony. Dlatego też działania w okresie programowania mogłyby koncentrować się na opracowywaniu niezbędnych strategii, natomiast rzeczywiste inwestycje byłyby wspierane przez program współpracy w kolejnym okresie programowania przewidzianym dla programu INTERREG/Inicjatywy Sąsiedztwa.

Jako że turystyka w tym obszarze charakteryzuje się ogromnym potencjałem rozwojowym, związane z nią inwestycje, np. poprawa dostępu do parków krajobrazowych, plaż i obiektów zabytkowych czy też modernizacja infrastruktury w małych portach z myślą o przystaniach jachtowych, będą wspierane z tegoż priorytetu.

Ponieważ potencjalny rozwój przedsiębiorczości niesie ze sobą pewne zagrożenia dla środowiska naturalnego w tym obszarze, priorytet ten będzie również wspierał działania, które zapewnią, że zasoby środowiska naturalnego nie będą ulegały pogorszeniu wskutek wzmożonej działalności gospodarczej. Podczas rozwiązywania tych problemów należy zapewnić ścisłe współdziałanie z przedsięwzięciami realizowanymi w ramach Celu 1 i programu TACIS.

Ponadto powszechnie wiadomo, że aby utrzymać i rozwijać współpracę po obu stronach granicy UE, konieczne jest tworzenie nowych i wspieranie już istniejących sieci i partnerstw w obszarze objętym priorytetem współpracy przygranicznej. W związku z tym odrębny temat w ramach tegoż priorytetu będzie poświęcony promowaniu współpracy międzyludzkiej i międzyinstytucjonalnej oraz większej integracji ludności pogranicza.

Zasadniczym celem omawianego priorytetu jest wykorzystanie potencjału współpracy przygranicznej do ułatwiania rozwoju społeczno-gospodarczego na terenie objętym taką współpracą. Jednostkowe cele priorytetu obejmują:
- wspieranie współpracy między różnymi płaszczyznami społeczeństwa w celu tworzenia nowych kontaktów, sieci współpracy i przyszłych przedsięwzięć *joint venture* oraz projektów i strategii, a także w celu wspierania wymiany dobrych doświadczeń;
- eliminowanie fizycznych przeszkód we współpracy przygranicznej oraz ułatwianie podejmowania wspólnych działań w zakresie poprawy infrastruktury po obu stronach granicy.

Uwzględniając wyniki analizy SWOT, jak również powyższe wnioski i ustalenia, dla omawianego priorytetu proponowane są następujące tematy współpracy przygranicznej:
- wykorzystanie współpracy przygranicznej do zwiększania konkurencyjności zaangażowanych regionów oraz poprawy dostępu do rynków po obu stronach granicy;
- wspieranie rozwoju i wzmacnianie współpracy między mieszkańcami pogranicza i instytucjami w regionach przygranicznych;
- zapewnienie pomocy technicznej gwarantującej bezproblemowe wdrażanie priorytetu.

Podczas określania, czy dane działanie jest odpowiednie dla tego priorytetu współpracy przygranicznej, decydującym elementem powinien być albo fizyczny skutek projektu inwestycyjnego – powinien on przynosić korzyści i zaspokajać potrzeby po obu stronach

granicy – albo element współpracy i partnerstwa wymagany w przypadku wszystkich projektów nieinwestycyjnych.

Zarysowane strategiczne cele Priorytetu III A Południe zostały nakierowane na propagowanie w ramach współpracy przygranicznej przedsięwzięć w różnych dziedzinach, które na mocy legislacji krajowej uczestniczących państw mogą być bezpośrednio podejmowane przez jednostki na szczeblu regionalnym i lokalnym bez konieczności koordynowania ich z organami władzy centralnej, które znajdują się poza najbliższymi regionami przygranicznymi. Projekty będą realizowane w ramach Priorytetu III A Południe zgodnie z ogólnymi strategiami rozwoju regionalnego Łotwy i Litwy oraz zgodnie z wytycznymi rozwoju regionalnego Łotwy. Jednym ze strategicznych celów przedstawionym w ogólnej strategii rozwoju regionalnego oraz w programie Celu 1 Litwy jest rozwój unikalnych, konkurencyjnych zalet regionów przygranicznych przy wykorzystaniu lokalnych zasobów. Również w przypadku Łotwy cel ten został wymieniony w ustawie o rozwoju regionalnym i wytycznych rozwoju regionalnego. Priorytet III A Południe przyczyni się do osiągnięcia tego celu poprzez identyfikację i wykorzystywanie szczególnych zasobów rozwojowych o charakterze transgranicznym.

11.7. Zgodność z polityką i programami UE

Stosownie do zgodności z pozostałymi kierunkami polityki Wspólnoty, zob. rozdz. 8.1.

Dla potrzeb programowania w funduszach strukturalnych, Łotwa i Litwa zostały zobowiązane do opracowania Jednolitych Dokumentów Programowych (JDP) obejmujących wszystkie elementy programów funduszy strukturalnych, takie jak polityka Celu 1, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej oraz Finansowego Instrumentu Orientacji Rybołówstwa, jak również takich inicjatyw wspólnotowych, jak LEADER i URBAN.

Strategia wybrana w kontekście omawianego priorytetu współpracy przygranicznej zapewnia, że nie będą niepotrzebnie powielane przedsięwzięcia wspierane w ramach Jednolitych Dokumentów Programowych, nakierowane na pobieranie głównych zasobów z funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności, a także przedsięwzięcia wspierane w ramach innych Programów Inicjatywy Wspólnotowej (CIP). Celem priorytetu jest przyczyniać się do osiągania celów polityki krajowej poprzez wykorzystanie wartości dodanej współpracy przygranicznej.

Innym aspektem rozważanym podczas selekcji tematów do współpracy przygranicznej są poprzednie doświadczenia i wyniki ewaluacji programu Phare CBC. Należy zauważyć, że program Phare CBC w Regionie Morza Bałtyckiego został tak zaprojektowany, aby pozwolić regionalnym i lokalnym organom władzy z państw bałtyckich i Polski na uczestnictwo we wszystkich trzech komponentach INTERREG, co było sytuacją wyjątkową w przypadku programu Phare CBC. Zważywszy, że zasoby Programu były ograniczone, zakres priorytetów był bardzo szeroki, a organizacja programu opierała się na podejściu uwzględniającym zapotrzebowanie. Jednak z przeprowadzonej niedawno ewaluacji programu Phare CBC wynika, że potrzebne jest lepsze ukierunkowanie przedsięwzięć i większa koordynacja między zaangażowanymi krajami we wdrażaniu programu.

Koordynacja z programami INTERREG B i C jest zapewniana poprzez programowanie i przestrzeganie wytycznych Komisji Europejskiej dotyczących programu INTERREG, w których dokładnie wyjaśniono różnice między odrębnymi komponentami INTERREG, a także przez system wdrażania programu, który akurat dla tego priorytetu INTERREG III A i programu BSR INTERREG III B jest taki sam, a także gości Sekretariat Wspólnego Sekretariatu Technicznego INTERREG III C Strefy Północ.

Warto zauważyć, że przynajmniej do końca 2005 r. program Phare CBC będzie realizowany równolegle z nowo utworzonymi programami INTERREG. W szczególności, budżet Phare CBC z lat 2002 i 2003 może nie zostać jeszcze zatwierdzony, gdy rozpocznie się wdrażanie priorytetu INTERREG III A. Koordynacja z programem Phare CBC zostanie osiągnięta dzięki dostarczeniu wnioskodawcom wyraźnych wytycznych określających rodzaje projektów dozwolonych w ramach programu Phare CBC. Zostanie określone, że środki z programu Phare CBC są wykorzystywane na przygotowywanie dużych projektów INTERREG. Proponuje się, by jeden z projektów finansowanych z inicjatywy Phare związanej z granicą zewnętrzną UE (*Phare External Border Initiative*, EBI) na Litwie dotyczył budowania zdolności władz lokalnych zaangażowanych w programy INTERREG A. Osiągnięta zostanie także koordynacja instytucjonalna między programami, gdyż członkowie głównego organu koordynacyjnego programu Phare CBC – Bałtyckiego Wspólnego Komitetu Współpracy – są

również reprezentowani w strukturach decyzyjnych programu BSR INTERREG III B i priorytetu INTERREG III A.

Nowy Program Sąsiedztwa, który zostanie uruchomiony od 2004 r., zapewni dodatkowe środki na współpracę z Białorusią.

W procesie selekcji projektów pod uwagę będą brane aspekty ekologiczne, które zostaną poddane analizie w drodze konsultacji z organami zajmującymi się ochroną środowiska. Każdy podmiot składający projekt zostanie również poproszony o opisanie w formularzu wniosku przewidywanego oddziaływania projektu na środowisko naturalne. Obowiązek przedstawienia analizy oddziaływania projektu na środowisko naturalne dotyczy wszystkich inwestycji w infrastrukturę. Natomiast podczas realizacji projektu należy kierować się legislacją krajową regulującą kwestie związane z ochroną środowiska naturalnego i zrównoważonym rozwojem.

Organizacja programu nie wskazuje na to, by istniała konieczność zastosowania instrumentów związanych z priorytetowym traktowaniem polityki równości praw kobiet i mężczyzn. Ogólna zasada równego traktowania będzie obowiązywała podczas wdrażania tak programu, jak i projektu. Na poziomie projektu wnioskodawcy zostaną poproszeni o wyjaśnienie w formularzu wniosku przewidywanego podejścia do równości szans.

Proponowane przedsięwzięcia będą zasadniczo nakierowane na sektor publiczny. W ramach tego priorytetu nie przewiduje się wdrażania programów pomocy publicznej, a pomoc przyznana w ramach tego priorytetu będzie zgodna z postanowieniami zawartymi w jednym z rozporządzeń Komisji przyjętych na mocy rozporządzenia Rady (WE) nr 994/98 z dnia 7 maja 1998 r. w sprawie stosowania art. 92 i 93 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską w odniesieniu do niektórych kategorii horyzontalnej pomocy państwa (Dz.U. L 142, z 14.05.1998, str. 8).

Zaangażowanie podmiotów prywatnych w projekty odbywa się na następujących warunkach:

- jeśli podmioty prywatne uczestniczą w działaniach o charakterze niekomercyjnym wchodzących w zakres interesu publicznego – aby określić, czy zasadniczym celem projektu jest promowanie polityki publicznej, należy dokonać analizy pod kątem następujących trzech kryteriów: (1) zasadniczy interes musi być interesem ogółu społeczeństwa, (2) projekt musi obejmować współfinansowanie oraz (3) wyniki projektu muszą stanowić własność partnerstwa publiczno-prywatnego, partnera publicznego lub ogółu społeczeństwa, lub
- jeśli podmioty prywatne uczestniczą w działaniach wchodzących w zakres wyłączeń grupowych (pomoc dla MŚP i pomoc na szkolenia)

We wszystkich przypadkach partner wiodący projektu musi być publicznym organem władzy lub równorzędnym podmiotem publicznym.

11.8. Priorytety i omówienie tematów

Temat 1. Wykorzystanie współpracy przygranicznej do zwiększania konkurencyjności zaangażowanych regionów oraz poprawy dostępu do rynków po obu stronach granicy

Proponuje się, aby temat ten obejmował następujące przedsięwzięcia:

- promowanie rozwoju turystyki: opracowanie i marketing strategii, projektów i produktów turystyki transgranicznej, modernizacja infrastruktury związanej z turystyką (infrastruktura parków krajobrazowych, znaki drogowe, punkty informacyjne, miejsca publicznego dostępu do jezior, rzek i wybrzeża Morza Bałtyckiego, ścieżki przyrodnicze, trasy rowerowe itd.), wspieranie działań mających na celu tworzenie sieci organizatorów pobytów turystycznych w tym obszarze, wspieranie nawiązywania kontaktów między przedsiębiorstwami działającymi w sektorze turystyki itp.;
- promowanie rozwoju przedsiębiorczości wzdłuż korytarzy tranzytowych: rozwój transgranicznych strategii, projektów i produktów związanych z rozwojem biznesu, wspieranie nawiązywania kontaktów między przedsiębiorstwami, opracowywanie materiałów reklamowych i marketingowych itp.;
- propagowanie współpracy w dziedzinie rozwoju przedsiębiorczości: wymiana doświadczeń między lokalnymi przedsiębiorstwami oraz instytucjami edukacyjnymi i badawczymi, opracowywanie wspólnych strategii oraz tworzenie gron współpracy podmiotów gospodarczych, wspólne działania na rzecz wspierania przedsiębiorczości itp.;
- poprawa dostępności ponad granicami: opracowanie strategii modernizacji istniejącej i rozwoju nowej infrastruktury drogowej w regionach przygranicznych, wspólne planowanie usług publicznych, rozwój strategii i wymiana doświadczeń w dziedzinie wspólnego świadczenia pozostałych usług komunalnych, udzielanie lokalnym mieszkańcom informacji (na zasadzie świadczenia usług) dotyczących kwestii związanych z przekraczaniem granicy i wymaganiami Układu z Schengen, ustanowienie systemów wczesnego ostrzegania oraz podejmowanie wspólnych działań mających na celu przeciwdziałanie powodziom i gaszenie pożarów lasów itp.;
- ochrona środowiska naturalnego w obszarach przygranicznych: współpraca w zakresie gospodarki zasobami wodnymi (rzeki, jeziora, wybrzeże), zarządzanie innymi przygranicznymi obszarami chronionymi, wypracowanie wspólnego systemu monitorowania ekologicznego i systemów wczesnego ostrzegania itp.

Wśród przykładów przedsięwzięć, które mogłyby być finansowane w kontekście tego tematu, można wymienić strategiczne planowanie oraz wykonywanie analiz i studiów, opracowywanie przedsięwzięć i projektów technicznych, szkolenia, inwestycje, usługi informacyjne, działania reklamowe i marketingowe, konferencje, targi handlowe, wymiana personelu itp.

Zamierzeniem jest, by temat ten był wdrażany poprzez duże projekty łączone obejmujące „miękkie" i „twarde" (inwestycyjne) elementy. Obowiązkowym wymogiem jest zaangażowanie partnerów z przynajmniej dwóch krajów. Indykatywna kwota alokacji EFRR dla projektów realizowanych w ramach tego priorytetu wynosiłaby od 50.000 do 1 mln EUR. Planowany czas trwania – do 36 miesięcy (w razie konieczności może zostać przedłużony).

Temat 2. Wspieranie rozwoju i wzmacnianie współpracy między mieszkańcami pogranicza i instytucjami w regionach przygranicznych

Temat ten będzie składał się z mniejszych projektów realizowanych na poziomie międzyludzkim, które mogą przybierać formę organizowania wspólnych wydarzeń kulturalnych i rekreacyjnych, wdrażania wspólnych projektów przez organizacje pozarządowe oraz placówki oświatowe, kulturalne i społeczne itd.

Głównym celem takich działań jest ułatwianie nawiązywania kontaktów i tworzenia sieci między lokalnymi mieszkańcami, organizacjami pozarządowymi oraz placówkami oświatowymi, kulturalnymi i społecznymi. Ma to przyczyniać się do lepszego zrozumienia kultury po drugiej stronie granicy oraz do wzbudzania i utrzymywania zainteresowania dalszym rozwojem wzajemnej współpracy przygranicznej. Nacisk winien być położony na znaczenie działań międzyludzkich we współpracy z partnerami białoruskimi.

Wśród przykładów przedsięwzięć, które mogłyby być finansowane w kontekście tego tematu, można wymienić wspólne analizy i studia, przyszłe konkursy projektów, wydarzenia kulturalne i rekreacyjne, szkolenia, wymianę doświadczeń, rozwój innowacyjnych rozwiązań, świadczenie mieszkańcom usług, działalność informacyjną, kursy języka lokalnego, rozwój wspólnych instytucjonalnych strategii współpracy itp.

Zamierzeniem jest, by temat ten był wdrażany poprzez małe, głównie „miękkie” projekty współpracy. Obowiązkowym wymogiem jest zaangażowanie partnerów z przynajmniej dwóch krajów. Zalecany czas trwania projektów wynosi maksymalnie 18 miesięcy.

11.9. Wskaźniki

Osiągnięcie celów programu będzie weryfikowane za pomocą następujących wskaźników:

Wskaźnik	**Typ**	**Źródła informacji**
Liczba zrealizowanych tematów	Wynik	Raporty z realizacji programu, ewaluacja *ex-post*
Liczba sfinansowanych wspólnych projektów	Wynik	Raporty z realizacji programu, ewaluacja *ex-post*
Liczba nawiązanych kontaktów transgranicznych	Wynik	Raporty z realizacji programu i projektu, ewaluacja *ex-post*
Liczba nowych przedsiębiorstw/działań transgranicznych	Wynik, rezultat	Statystyki ogólne, dane z monitoringu projektu
Usprawniona współpraca i komunikacja między regionami przygranicznymi (liczba drogowych przejść granicznych, liczba transgranicznych połączeń w transporcie publicznym, liczba ustanowionych połączeń komunikacyjnych itp.)	Rezultat	Badania, dane statystyczne, dane z monitoringu projektu
Wzrost stopy życiowej i poprawa sytuacji socjo-ekonomicznej (PKB, zatrudnienie)	Oddziaływanie	Statystyki ogólne, badania, dane z monitoringu projektu
Wzrost handlu transgranicznego	Oddziaływanie	Statystyki ogólne, badania, dane z monitoringu projektu
Zwiększenie ruchu na przejściach granicznych	Oddziaływanie	Dane statystyczne dotyczące przekraczania granic, wizyty monitoringowe
Zwiększona zdolność lokalnych i regionalnych podmiotów do rozwijania i wdrażania strategii i projektów współpracy przygranicznej	Oddziaływanie	Raporty z realizacji programu

Wskaźniki na poziomie tematu

Temat 1

Wskaźnik	**Typ**	**Źródło informacji**
Liczba zrealizowanych projektów	Wynik	Raporty z realizacji programu i projektu
Liczba zaprojektowanych strategii i przygotowanych przyszłych projektów	Wynik	Raporty z realizacji programu i projektu
Liczba wzniesionych obiektów infrastruktury przygranicznej	Wynik	Raporty z realizacji programu i projektu
Liczba rozwiniętych produktów turystyki transgranicznej	Wynik	Raporty z realizacji programu i projektu
Liczba nowo utworzonych przedsiębiorstw w branży turystycznej i wzdłuż korytarzy tranzytowych	Rezultat	Statystyki ogólne, badania, raporty z realizacji programu i projektu
Liczba rozwiniętych usług transgranicznych	Rezultat	Badania, raporty z realizacji programu i projektu
Wzrost handlu transgranicznego	Oddziaływanie	Statystyki ogólne, badania
Wzrost działalności turystycznej w obszarze przygranicznym	Oddziaływanie	Statystyki ogólne, badania, raporty z realizacji programu i projektu
Zwiększona konkurencyjność przedsiębiorstw w obszarze przygranicznym	Oddziaływanie	Statystyki ogólne, badania, raporty z realizacji programu i projektu

Temat 2

Wskaźnik	**Typ**	**Źródło informacji**
Liczba zrealizowanych projektów	Wynik	Raporty z realizacji programu i projektu
Liczba nawiązanych kontaktów	Wynik	Raporty z realizacji programu i projektu
Liczba zorganizowanych imprez	Wynik	Raporty z realizacji programu i projektu
Liczba zaprojektowanych strategii i przygotowanych przyszłych projektów	Wynik	Raporty z realizacji programu i projektu

Intensyfikacja kontaktów i współpracy	Rezultat	Raporty z realizacji programu i projektu, Dane statystyczne dotyczące przekraczania granic
Liczba opracowanych i zrealizowanych przyszłych projektów	Rezultat	Raporty z realizacji programu i projektu

Wskaźniki kontekstowe

Wskaźnik	**Wartość w 2003 r.**
Liczba mieszkańców	10,33 mln
Obszar w km^2	253 159
Gęstość zaludnienia (liczba osób/km^2)	41,9
Liczba przejść granicznych	30
Liczba euroregionów	5